Literatura un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1947. G. 28. NOVEMBRĪ Nr. 48 (150)

ŠAI NUMURĀ:

1. lappusē. — CILVĒKS CEĻ DZĪVI. Ievadraksts. — LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU AICINĀJUMS. — Eduards Gorskis. «ATGRIEŠANĀS MĀJUP.» Gleznas reprodukcija.
2. lappusē. — Arvīds Grigulis. TAUTAS RAKSTNIEKS ANDREJS UPĪTS.
3. lappusē. — PAR LATVIEŠU PADOMJU DRAMATURĢIJAS TĀLĀKU UZPLAUKUMU. — Juris Pabērzs. LUGA PAR DZEJNIEKU UN CĪNĪTĀJU. — L. Gurevičs. LIELĀS PADOMJU DZIMTENES TĒMA.
4. lappusē. — I. Kacs. KIROVS PAR LITERATURU UN MĀKSLU. — Osv. Kuplanovs. S. M. KIROVA MUZEJĀ. — A. Sarma. PAVASARA VĒSTNESIS.
5. lappusē. — J. Gailis. DAŽAS PILSĒTU IZBŪVES PROBLĒMAS. — A. Jansons. «TAS STIPRĀKS PAR VISU.» Recenzija. — A. Talcis. CIEMOS PIE KOLCHOZU ĻAUDĪM. Ceļojuma piezīmes.
6. lappusē. — M. Rešals. AMERIKAŅU TRAĢĒDIJA. — A. Eglītis. M. BOBIŠOVA DARBU IZSTĀDE. — «KAROGA» JAUNĀ NUMURA SATURS.

CILVĒKS CEĻ DZĪVI

Pāri visai mūsu zemei ir vareni atskanējis Ļeņingradas strādnieku patriotiskais aicinājums: «Piecgadi — četros gados!» Tas dziļi saviļņoja ne tikai strādniekus citās mūsu Dzimtenes pilsētās, tas dziļi saviļņoja visus padomju ļaudis — kolchoznieku, literatūras, mākslas, zinātnes un kultūras darbiniekus, visus, kam rūp mūsu zemes tālāks uzplaukums un varenība, kas nežēlo spēkus, lai celtu savas tautas labklājību.

«Piecgadi — četros gados!» — ne pirmo reizi padomju tauta dzird šādu aicinājumu; tas radās reizē ar pirmo staļinisko darbu plānu, un šai aicinājumā izpaudās padomju tautas apņēmība, gara lielums un spēks, ko nekas nevar salauzt, ne apturēt, ja tas reiz nolēmis pārveidot dzīvi pa jaunam, tā, lai tajā būtu materiālās un garīgās kultūras pārpilnība visiem cilvēkiem. Jo katras mūsu piecgades skaitļi un diagrammas — tas ir jauns mūsu dzīves solis uz priekšu, uz komunismu. Vai tad vēl var būt skaistāka, cēlāka un cilvēcīgāka apņēmība par to, kāda ir staļinisko piecgažu cēlējiem — padarīt dzīvi krāšņāku, bagātāku, lielāku! Neraugoties uz to, katra jauna šāda padomju ļaužu cilvēcīgā apņēmība allaž rada trauksmi zemēs ārpus mūsu valsts robežām. Dažādu pasugu kapitālisti, dzeltenās preses kēdes suņi un politikaņi lec kājās un ar putām uz lūpām mēģina pierādīt, ka nekādas piecgades Padomju Savienībā nav, ka viss tas ir tikai blefs, boļševiku propaganda. Bet, kad tas viņiem neizdodas — un kā lai tas izdotos! — viņi vienkārši mēģina noliegt mūsu plānu realitāti. Viņu brēka mums pilnīgi saprotama, jo katrs jauns mūsu piecgades skaitlis, realizēts dzīvē, ir jauns trieciens kapitālisma ēkas pamatos. Nav taču patikami uztvarēties ēkā, kas ar katru gadu škobās un drūp arvien vairāk! Bet kas attiecas uz mūsu plānu realitāti — pasaule par to pārliecinājusies ne reizi vien. Pirmo piecgadi mēs izpildījām četros gados un trijos mēnešos. Tādā pašā terminā realizēta dzīvē arī otrā piecgade. Trešo pārtrauca ienaidnieka iebrukums. Un lūk, — tieši kara laikā uzskatāmi pierādījās mūsu darba plānu izšķirošā nozīmība ne tikai mūsu zemes un mūsu cilvēku, bet visas cilvēces, visu tautu likteņos. Nebūtu bijis to sasniegumu, kādus guva padomju cilvēki pirmo triju Staļina piecgažu laikā mūsu zemē, hitleriskie varmākas būtu nospieduši ceļos visu pasauli, kā viņi to jau bija izdarījuši ar Eiropu. Tikai pateicoties padomju cilvēku pašaizliedzīgā darba uzvarām bija iespējama progresa spēku uzvara arī kaujas laukā. Tikai tāpēc varēja notikt tā, ka mēs pirmie drosmīgi un bez bailēm sacēlāmies pret ienaidnieku, apturējām fašisma iznīcinošo gājienu pāri miljoniem cilvēku dzīvībām un, beidzot, satriecām to viņa paša midzenī. Tikai tāpēc varēja notikt arī tā, ka šai gigantiskākajā no cīņām, kādu jebkad pieredzējusi cilvēce savā vēsturē, mēs nenovājējām, kā to ilgojās redzēt mūsu socialistiskās valsts ienaidnieki, senatori un baņķieri, gluži otrādi — vēl vairāk izauga cieņa pret padomju cilvēku brīvību mīlošo tautu acīs, vēl jo lielāku iespaidu ieguva mūsu valsts visas pasaules mērogā. Mēs kļuvām stiprāki.

Un atkal mūsu zemē vareni skan celtniecības darba troksnis. Tā ir mūsu ceturtās piecgades dzīvi apliecinošā balss. Izpildījuši savu vēsturisko pienākumu pret Dzimteni, pret savu tautu, pret visām brīvību mīlošām tautām, uzvarētāji atgriezās mierīgā darbā. Ar vēl nebijušu entuziasmu un darba prieku viņi atjauno savu karā izpostīto dzīvi, ceļ to uz augšu, papildina, krāšņo. Un jau daudzu drupu vietā pacēlušās jaunas celtnes, vēl varenākas nekā tās, kādas mums bija pirms kara. Atdzimušas veselas pilsētas, ciemi, rūpnīcas, šachtas, spēkstacijas. Aug visu mūsu dzīvei nepieciešamo preču produkcija. Attīstās literatūra, māksla, zinātne, kultūra. Skaists apliecinājums mūsu dzīves straujajai augšupejai bija darba ļaužu ziņojumi biedram Staļinam Oktobra revolucijas 30. gadadienas priekšvakarā par pirms termiņa izpildītajiem piecgades otrā gada plāniem. Un atkal tāpat kā agrāk mūsu sasniegumi sacēlušī trauksmi imperialistu nometnē. Uz skatuves parādījās jauna pasaules kara kurinātāji. — Jo ātrāk, jo labāk, — histēriski kliedz šie jaundzimušie hitleri, — jo citādi var gadīties, ka mēs nokavējam, un tad visam būs beigas! — Padomju cilvēkus šādas klaigas nevar nobiedēt. Sen jau ir par vēlu, imperialistu kungi, un beigas tiešām būs, tikai ne visam, bet kādam cilvēces laundabīgam augonim — kapitālismam. Uz jauna kara kurinātāju gan draudīgajām, gan izmisušajām balsīm padomju cilvēki atbildēja ar varenu dzīvi apliecinošu sauksmi: «Piecgadi — četros gados!» Un nav nejaušība, ka šī sauksme radusies tieši Ļeņina pilsētā — varonē, kas ar tādu cilvēces vēsturē tik neredzētu varonību un sīkstumu Tēvijas karā aizstāvēja savu brīvo dzīvi, visas cilvēces godu un kultūru. To lai iegaumē tie, kuri šodien sludina jaunu karagājienu pret PSRS.

Lielā patriotiskā kustība spēcīgi saviļņojusi visu padomju republiku un pilsētu darba ļaudis. Ļeņingradiešu aicinājumam atsaucās Maskavas, Charkovas un Uralu metalurgi, Donbasa, Karagandas un Kuzneckas ogļrači, Baku un Embas naftinieki, Rīgas stiklinieki un elektriķi. «Piecgadi — trijos gados un desmit mēnešos!», «Trijos gados un sešos mēnešos!» — Lūk, kādas ir atbalsis varonīgās pilsētas darba ļaužu aicinājumam. Lūk, — padomju cilvēku cieniga atbilde jauna cilvēku slaktiņa tikotājiem.

Piecgades plāna skaitļi un diagrammas — tie ir dzīvi cilvēki, plašas tautas masas. «Ražošanas plāns, — saka biedrs Staļins, — ir miljonu ļaužu dzīvs un praktisks darbs. Mūsu ražošanas plāna realitāte — tie ir dzīvi cilvēki — tie esam mēs ar jums, mūsu darba griba, mūsu gatavība strādāt pa jaunam, mūsu apņēmšanās realizēt plānu.»

No šī biedra Staļina norādījuma izriet arī literatūras, mākslas, zinātnes un kultūras darbiniekiem ar savu radošo darbu jāpalīdz mūsu strādniekiem savlaicīgi veikt patriotisko solījumu — četros gados izpildīt piecgades darbus, iedvesmot viņus uz jauniem, drosmīgiem pasākumiem par godu mūsu Dzimtenes varenības un labklājības tālākam pacēlumam.

Šodien mēs publicējam Latvijas padomju rakstnieku aicinājumu visiem republikas mākslas, zinātnes un kultūras darbiniekiem, kas apspriests un pieņemts Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedru pilnsapulcē. «Mēs, padomju rakstnieki, — teikts aicinājumā, — aicinām visus pārējos mākslas, zinātnes un kultūras darbiniekus savās organizācijās apspriest Ļeņingradas darba ļaužu aicinājumu un uzņemties jaunas konkrētas saistības, lai ar savu radošo darbu palīdzētu mūsu republikas darba ļaudīm sekmīgi veikt piecgadi četros gados.» Visi rakstnieki un literatūras darbinieki uzņemušies konkrētas saistības savam turpmākajam radošajam darbam. No šīm saistībām, kas, bez šaubām, tiks godam izpildītas, redzams, ka jau līdz Oktobra revolucijas 31. gadadienai latviešu padomju literatūra kļūs bagātāka ar vairākiem romaniem, jaunām lugām, stāstu un dzejas krājumiem, poēmām, operu libretiem, kino scenārijiem, ideoloģiski un mākslinieciski augstvērtīgiem literatūras darbiem. Nav šaubu, ka šim aicinājumam atsauksies arī pārējo republikas mākslas organizāciju darbinieki, ka līdzās jauniem literatūras darbiem šī atsaukšanās dos padomju tautai jaunas gleznas un kompozīcijas, jaunus sasniegumus zinātnes un kultūras laukā, radīs spēcīgus skatuves mākslas tēlus. Patriotiskajai kustībai, kas aizrāvusi un saviļņojusi strādniekus, jāaizrauj un jāsaviļņo arī radošā darba darītāji, jo padomju rakstnieks, mākslinieks, zinātnieks vienmēr iet kopā ar tautu, ar savu talantu kalpo tautas interesēm, jo kā māksla, tā zinātne un kultūra padomju sabiedrībā ir visas tautas īpašums.

Tāpēc pilnā apņēmības šodien solām saviem ciņu biedriem — strādniekiem: Pieliksim arī mēs visus spēkus, lai līdztekus jūsu sasniegumiem rūpnīcās, fabrikās un uzņēmumos pie darba galdiem, martenu krāsnīm un stellēm rastos vairāk tādu literatūras un mākslas darbu, kas būtu jūsu un visas mūsu diženās tautas cienīgi, kas audzinātu un iedvesmotu mūsu tautu Ļeņina-Staļina partijas vadībā uz vēl lielākiem sasniegumiem ceļā uz komunismu.

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU
AICINĀJUMS
visiem republikas mākslas, zinātnes un kulturas darbiniekiem

Visas mūsu plašās Dzimtenes darba ļaudis dziļi saviļņojis varonīgās Ļeņingradas strādnieku aicinājums izpildīt Staļina ceturtās piecgades plānu 4 gados. Pilsēta varone, kas Lielā Tēvijas kara gados ar cilvēces vēsturē neredzētu varonību un apbrīnojamu politiski moralu spēku aizstāvēja savas tiesības dzīvot brīvu padomju dzīvi, aizstāvēja cilvēces godu, kultūru un radošu darbu, bet pēc kara strauji atjaunoja savu izpostīto dzīvi, tagad aicina Padomju zemes darba ļaudis uz jaunu varonību, uz socialistiskā darba varonību.

Ļeņingradiešu cildenajam aicinājumam atsaukušies simtiem tūkstošiem mūsu Dzimtenes darba ļaužu. Tas izraisījis dziļi patriotisku sajūsmu arī Padomju Latvijas strādniekos, kas viennēr gājuši priecu pie pieca revolucionārā ciņa ar drosmīgās Ļeņina pilsētas darba ļaudīm. Mūsu rūpniecības pirmrindnieki VEF strādnieki visā Padomju Savienībā bija vieni no pašiem pirmajiem, kas atsaucās ļeņingradiešu aicinājumam un apņēmās veikt ceturto piecgadi 3 gados 10 mēnešos. Slavenie «Sarkandaugavas» stiklinieki, apsverot savas iespējas, apņēmušies piecgadi izpildīt 3 gados 6 mēnešos. Viņu piemēram sekoja citas rūpnīcas, un tagad jau visu mūsu galveno rūpniecu strādnieku kolektīvi apņēmušies veikt piecgadi pirms termiņa. Mums ir vairāki simti strādnieku, kas jau laipā vairāk piecgades plānu. Viss tas liecina par mūsu strādnieku augsto apziņigumu un dziļo patriotismu. Mūsu darba ļaudis zina, ka izpildīt Staļina ceturto piecgadi pirms termiņa nozīmē spert ievērojamu soli tuvāk komunismam, bezšķiru sabiedrībai, padomju tautas pārticībai, vēl vairāk nodrošināt mūsu Dzimtenes varenību, arvien vairāk iznīcināt šķiru sabiedrības radīto plaisu starp fizisko un garīgo darbu, laukiem un pilsētām.

No šīs varenās visas padomju tautas patriotiskās kustības nevar un nedrīkst nomaļus stāvēt arī mūsu mākslas, zinātnes un kulturas darbinieki. Ar savu radošo darbu viņiem jāpalīdz mūsu strādniekiem veikt vēsturisko apņemšanos un uzdevumu — izpildīt piecgadi četros gados. Tas ir arī mūsu kulturas darbinieku svēts pienākums.

Latvijas padomju rakstnieku kolektīvs, apspriedis Ļeņingradas darba ļaužu cildeno ierosinājumu un apzinādamies savu lielo atbildību tautas priekšā, apņemas:

1) ievērojami kāpināt sava radošā darba tempus, nemazinot darbu mākslinieciskā kvalitātī, lai padomju tautai — diženajai socialisma celtājai — drīzāk rastos arī garīgās kulturas pārpilnība;

2) pielikt visus sava talanta spēkus, lai radītu idejiski un mākslinieciski augstvērtīgus darbus, iespējami pilnīgāk attēlotu lielā staļiniskā laikmeta padomju cilvēku, viņa augstās morālās īpašības, viņa pašaizliedzību darbā, viņa talantu jaunu un jaunu stachanovisku metožu atrašanā un apgūšanā, viņa dziļi idejisko un progresīvo pasaules uzskatu;

3) sistemātiski, no dienas dienā padziļināt savu politisko un teoretisko izglītību, plaši un vispusīgi apgūt sava radošā darba teoretisko pamatu — marksismu-ļeņinismu, uz tā balstīt visu savu jaunradi.

4) Līdz Lielās Oktobra socialistiskās revolucijas 31. gadadienai nodot Valsts izdevniecībai visus plānā paredzētos jaunos oriģinaldarbus, kā arī virs plāna uzrakstīt vairākus stāstus, romanus, lugas, poēmas, operu libretus, kino scenārijus, mākslinieciskos aprakstus, jaunus tekstus masu un solo dziesmām, plašākus pētījumus un rakstus par latviešu, padomju un kapitālistisko Rietumu literatūras un socialistiskā reālisma problēmām, par galveno jaunrades tēmu izvirzot mūsu cilvēku augšanu un darbu ceturtās piecgades celtniecībā, mūsu dzimtās varonīgo ciņu Tēvijas karā un dziļo revolucionārismu kapitālisma apstākļos, ar asu publicista spalvu atmaskot imperialistisko valstu buržuāzijas reakcionāros nolūkus, visus tautu miera, demokratijas un neatkarības ienaidniekus.

Mēs, Latvijas padomju rakstnieki, aicinām visus pārējos mākslas, zinātnes un kulturas darbiniekus savās organizācijās apspriest Ļeņingradas darba ļaužu aicinājumu un uzņemties jaunas konkrētas saistības, lai ar savu radošo darbu palīdzētu mūsu republikas darba ļaudīm sekmīgi veikt piecgadi četros gados.

Mēs aicinām Latvijas padomju gleznotājus un komponistus dot vēl vairāk darbu, kas dziļi reālistiski, spēcīgās krāsās, varenās simfonijās attēlotu mūsu tautas ciņu par komunismu, kas iejūsmināto mūsu strādniekus, zemniekus un inteliģenci jaunām darba uzvarām.

Mēs aicinām visu Padomju Latvijas teatru kolektīvus vēl spēcīgākos skatuves tēlos parādīt jauno padomju cilvēku, ceturtās piecgades cēlāju!

Mēs aicinām mūsu republikas zinātniekus vēl straujāk virzīt uz priekšu padomju zinātni, ar saviem pētījumiem vēl vairāk palīdzēt mūsu darba ļaudīm, vēl enerģiskāk izskaust no sava vidus buržuazisko teoriju paliekas un zemošanos kapitālistiskās Rietumu zinātnes priekšā.

Aicinām Latvijas valsts izdevniecības un poligrafijas darbiniekus iespējami vairāk un laikā izdot tautai nepieciešamās grāmatas, tās mākslinieciski un gaumīgi noformēt.

Aicinām mūsu skolotājus vēl drošāk mācīt jaunatni komunisma garā, dziļā padomju patriotismā un bezgalīgā uzticībā partijai un tās ģeniālajam vadonim, lielākajam mūsdienu cilvēkam — Staļinam.

Aicinām visu mūsu inteliģenci vēl ciešāk saslēgties ar tautu, ar mūsu strādniekiem, kas lielā darba varonībā, apziņigumā un pašaizliedzībā ceļ socialismu un ar katru dienu ved mūs tuvāk komunismam. Jo ciešāk būsim saistījušies ar mūsu tautas lielo jauncelsmes darbu, jo arī mūsu pašu darbs kļūs augligāks, vērtīgāks.

Neizsmelami ir padomju cilvēku un tautu spēka un talanta avoti. Padomju tauta uzvarēja Oktobra socialistiskajā revolucijā un pilsoņu karā, tā izcīnīja Lielajā Tēvijas karā spožāko uzvaru cilvēces vēsturē, pēc kara tā straujā gaitā atjaunoja fašistu sapostīto dzīvi un lielā darba varonītē turpina socialisma celtniecību. Spēcīgā kustība par piecgades izpildīšanu četros gados, kas saviļņojusi visus mūsu plašās, varenās Dzimtenes darba ļaudis, ir jauns spilgts padomju cilvēku dziļā patriotisma un apziņiguma pierādījums. Tas ieviļņo arī visus padomju rakstniekus, mākslinieku, zinātniekus, visus kultūras darbiniekus uz jauniem lieliem darbiem, kas būtu mūsu diženās tautas cienīgi, kas audzinātu un iedvesmotu mūsu tautu Ļeņina-Staļina partijas vadībā uz vēl diženākiem darbiem, vēl noteiktāk uz straujāk iet pretim komunisma gaišajām virsotnēm.

Padomju mākslas, zinātnes, kulturas darbinieki! Ieslēgsimies visi ar savu radošo darbu lielajā tautas kustībā, ar saviem darbiem palīdzēsim veikt pirms termiņa mūsu lielo jauncelsmes piecgadi!

Aicinājums apspriests un pieņemts Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedru pilnsapulcē 1947. gada 27. novembrī

Mākslinieks Eduards Gorskis «Atgriešanās mājup»

(1. Oktobra revolucijas 30. gadadienai veltītās izstādes)

B. Vdovenko foto

TAUTAS RAKSTNIEKS ANDREJS UPĪTS

Sakarā ar Andreja Upīša 70 gadu dzimšanas dienu š. g. 5. decembrī

Arvīds Grigulis

3.

Literārā darbība no pirmā pasaules kara līdz 1940. gadam*)

Pēc pasaules kara Upīts ļoti intensīvi attīsta noveles žanru. Jau 1918. g. vācu okupācijas cietumā Upīts saraksta novelu grāmatu «Atkusnī». 1920. gadā buržuaziskās Latvijas cietumos viņš saraksta novelu grāmatu «Vēju kauja». Pēc atbrīvošanas no cietuma novelu rakstīšana turpinās ar vēl lielāku intensitāti. Rodas vesela virkne novelu grāmatu: «Skaidas atvarā» (1921.), «Aiz paradīzes vārtiem» (1922.), «Metamorfozas» (1923.), «Kailā dzīvība» (1926.) un «Stāsti par mācītājiem» (1930.). Novelu grāmatu uzbūvē Upīts turpina jau senāk pasākto paņēmienu, visdažādākā sižeta darbiem viņš dod kopēju idejiski apvienojošu temu. Šī apvienotā temas līnija organiski saskaņo krājumus, un to parasti raksturo krājuma virsraksts.

Krājumā «Atkusnī» ietilpst 14 darbi, pēc sava sižeta un atklātajiem raksturiem ļoti dažādi. Bet visu šo krājumu grodi savij autora nodoms parādīt sabiedrību visā tās daudzpusībā pēc 1917. gada februāra revolūcijas. Atkusnis kļūst par revolucijas alegoriju. Ziemas vidū ir iestājies straujš atkusnis, kas radījis milzīgus palus. Līdz pamatiem tie izskalo veco dzīvi un sabango to. Daļa sabiedrības raujas atpakaļ, straujo ūdeņu pārbaudīta, daļa maldās nesaprašanā, un varenā straume tos rauj līdz, bet galvenā tautas masa atbrīvota droši un bezbailīgi traucas tālāk uz socialistisko revolūciju.

Novelu grāmata «Vēju kauja» stāv savrup no pārējām novelu grāmatām tieši sava stila dēļ. Šeit autors galveno vērību pievērš savu varoņu garīgās dzīves norisei, tāpēc tās arī mēdz dēvēt par Upīša psiholoģiskajām novelēm. Ārējā faktu norisē atklāts tikai minimāli nepieciešamais. «Vēju kaujā» Upīts attīsta tālāk un padziļina to sava talanta īpašību, kas vairāk vai mazāk parādījās jau grāmatā «Nemiers». Taču, lai cik dziļi un sarežģīti Upīts arī tvertu psiholoģiskās problemas, viņš nekad neiegrimst buržuaziskās literatūras «kaitīgajā psiholoģijā», kur psiholoģisku ekskursu dēļ aizmirstas un nozūd varoņa — sabiedrības locekļa pazīmes. Andreja Upīša cilvēki arī šajās psiholoģiskajās novelēs pakļaujas Marksa patiesības tezei, ka cilvēks ir sabiedrisko attieksmju suma. Novelēs atklātie varoņi ir kapitālistiskās sabiedrības inteliģenti, ar pretīšķību, šķautnaina nemiera un pesimisma piesātinātu psihi. Redzamā vietā izvirzās neglābjami iedragātas buržuazijas un sīkburžuazijas ģimenes problēma.

Novelu grāmatā «Skaidas atvarā» autora centralo ideju raksturo noveles «Skaidas atvarā» un «Aina Smilga». Pārējās trīs noveles stāv tālāk no krājumu apvienojošās līnijas. Kā skārdnieka māceklis pirmajā novelē, tā Aina Smilga otrajā novelē ir savas apkārtnes sadragāti cilvēki. Kā skaidas atvarā šos cilvēkus svaida apstākļi, kuros tie iesviesti, un beidzot samaļ tos. Viņiem nav spēka sacelties pret dzīves netaisnībām, jo tie nezina izeju no tām. Viņu psiche ir iedragāta, tikai kapitālistiskā dzīvē iespējamā pasivitate pārvērš tos par upuriem.

Jāatzīmē vēl īpatnējā novele «Trīs cilvēki». Te revolucijas laikā sastopas revolucionārs Lejnieks, provokators Valga un izmeklēšanas tiesnesis Hiacintovs. Lejnieks, kas pats daudz cietis šo neģēļu dēļ, tomēr tiem piedod, jo viņš grib realizēt revolucijas lielo augstsirdīgo taisnību. Ar to viņš izdara lielu kļūdu un pārkāpumu pret socialistiskā humanisma principu, kas nosaka, ka launums jāiznīcina, vienalga, kādā formā tas sastopams. Te Lejnieks izdara to pašu kļūdu, ko Mārtiņš Robežnieks «Ziemeļa vējā», atbrīvojot baronu Volfu.

Novelu grāmata «Aiz paradīzes vārtiem» savā saturā ir ļoti daudzpusīga. Tās galējos punktus iezīmē psiholoģiskā novele «Mopasana audzēknis» un satīra par birokrātiem un mietpilsoņiem «Celoņi un sekas». Šajā grāmatā veidojas arī kāda jauna līnija, kas tālākā dailradīšanas darbā paplašinās, īpaši grāmatā «Kailā dzīvība». Jau krājumā «Aiz paradīzes vārtiem» atrodam vairākas noveles, kur autors pārslēdzas no tiešas pieredzes vides uz vidi un materiālu, kas iegūta plašu studiju celā un kas liecina par autora kolosalajām zināšanām pasaules ekonomiskos un socialos jautājumos. Šeit autors atmasko Eiropas lielkapitālistus novelēs «Laime nelaimē» (misters Braitings) un «Labdaris» (Etjens Pirsons), kā arī sakurtējušās feodālisma atliekas novelē «Rožu slepkava».

Novelu krājumā «Metamorfozas» Upīts pa daļai turpina to sava talanta tradīciju, kas tik spoži nodibināta jau «Mazajās komedijās». Cilvēka raksturu nosaka ekonomiskie un sabiedriskie apstākļi. Tiem krasi mainoties, arī cilvēka raksturā notiek milzīgas metamorfozas. Ar asu satīrisku smīnu Upīts tās atklāj dažādu savu varoņu dzīvē. Savā lielākajā daļā šie varoņi atgādina viņa «mazos cilvēkus» ar viņu sīkajiem mērķiem. Starpība tikai tā, ka gadsimta sākuma cilvēku vietā te ar vēl lielāku meistarību ir atklāta buržuāziskās Latvijas sabiedrība ar savu atbaidošo trulo seju. Blakus tam šajā grāmatā Upīts pievēršas kādam pilnīgi jaunam žanram, sasniegdams šeit tādu pašu pilnību kā sadzīves novelēs. Tas ir vēsturisko novelu žanrs. «Dr. Mārtiņš un velns» un «Žurdans un Bigonets» ir pirmās Upīša vēsturiskās noveles. Ar to Andrejs Upīts latviešu literatūrā nodibina vēsturisko žanru vispār, jo viņš ir pirmais un buržuaziskos apstākļos vienīgais latviešu rakstnieks, kas latviešu literatūrā vēsturiska sižeta apdarē vēstures procesam pieiet marksistiski zinātniski, saskatot attīstības procesa spēkus sabiedrisko pretišķību cīņās.

«Kailo dzīvību» ļoti pelnīti mēdz uzskatīt par labāko Upīša novelu krājumu. Dzīvības un nāves problēmā autors še risina dziļas un sarežģītas sabiedriskas parādības, gan Latvijas apstākļos, gan vispasaules mērogā, gan vēsturiskos sižetos. Visi tēli te veidoti ar ģeniala lielmeistara spalvu. Ik novele te apliecina Andreja Upīša zināšanas, psihologa un rakstniecības amata pilnīgu meistarību.

«Stāstos par mācītājiem» šī meistarība apliecinās īpaši noskaņotā temā. Tā ir grāmata, kas vērsta pret reakcijas kalpiem mācītājiem. Žanra daudzpusība izsakās gan satīras un humora, gan dziļi psiholoģiskās dramatiskās novelēs.

Bez šī meistariski izkoptā novelu žanra Upīts turpina veidot arī savus lielos audeklus — romanus. Izņemot jau pieminētos romanus, kuriem ir zināma kopsakarība ar tiem romaniem, kuri sarakstīti pirms pirmā pasaules kara, kā «Robežnieku» trilogijas trešā daļa «Ziemeļa vējš» (1921.), trilogijas papildinājuma romani: «Vecās ēnas» (sarakstīts fašisma laikā), «Jāņa Robežnieka pārnākšana» (1932.) un «Jāņa Robežnieka nāve» (1933.), Andrejs Upīts šajā periodā vēl ir sarakstījis šādus romanus: «Pērkoņa pievārtē» (1922.), «Zem naglotā papēža» (1928.), «Pa varavīksnes tiltu» (1926.), «Smaidošā lapa» (1938.), «Māsas Ģertrudes noslēpums» (1939.) un vēsturisku romanu trilogiju: «Pirmā nakts», «Uz igaunu robežām», «Pie Rīgas vārtiem» (1937./1939.).

«Pērkoņa pievārtē» sižetiski aptver periodu no vācu iebrukuma Kurzemē līdz 1917. g. februāra revolucijai. Romans rāda galvenokārt kara aizmuguri un tās koruptīvo un morali pagrimušo raksturu. Līdz ar to tas izvēršas par apsūdzību, kas vērsta pret imperialistiskās pasaules buržuaziju, kuras mantrausībai bija vajadzīgs šis imperialistiskais karš. Romans rāda, ka visus tos, kuri nespēj vai neprot ieņemt cīņas pozīciju pret šo karu, t. i. kas neprot ieņemt boļševistisku nostāju pret pirmo pasaules karu, tos kārš samaļ — vai nu frontes ugunīs, vai aizmugures korupciju un izvirtības piesātinātā atmosferā. Romana centrā ir Kurzemes skolotājs Antons Kaija. Tas ir godīgs «mierīgais iedzīvotājs» ar skaidru, panaivu garīgo pasauli. Bēgļu straume un kara vētrainie notikumi to svaida gan pa Krieviju, Igauniju, gan Latviju. Antona Kaijas odiseja pēc saviem etapiem atgādina to ceļu, kuru kara laikā ir nostaigājis pats autors. Tas nozīmē, ka Upīts šajā romanā, tāpat kā daudzos citos savos romanos, iepludinājis daudz personīgi novērota.

Apstākļu spēks, demoralizēta imperialistiskā kara aizmugure ietekmē Kaiju. Šais garajās gaitās Kaija top par deģeneratu, spiegu un nodevēju. Romana beigās Kaija krīt no gūstītāja lodes.

Romans «Pērkoņa pievārtē» ir vienīgais romans latviešu literatūrā, kas patiesi parāda pirmā pasaules kara dzīvi. Padomju lasītājam tas palīdzēs ar savu emocionalo spēku izprast laikmetu un arī dos salīdzinājumu, cik milzīga starpība ir aizmugures dzīvē, salīdzinot pirmo pasaules karu ar Tēvijas karu. Tur netaisnā kara smagie apstākļi nomāca un sakropļoja tautu, jo lielai daļai trūka idejisku dzīves mērķu. Tēvijas kara aizmugures smagie apstākļi rūdīja cilvēkus gara skaidrībā un izturībā, jo visa tauta cīnījās par vienu mērķi, savas padomju dzimtenes aizstāvēšanu.

Romans «Zem naglotā papēža» rāda latviešu tautas likteni vācu okupācijas jūgā 1919. gada rudenī un 1920. gadā. Vēl vairāk nekā «Pērkoņa pievārtē» te daudz vēsturiski precīza faktu materiāla. Romans pēc savas uzbūves arī vērsts uz to, lai vairāk atklātu dziļi emocionalu vēsturisku ainu. Tāpēc arī te mazāka vērība piegriezta cilvēku zīmējumiem. Galvenie romana varoņi Vilnis un Krišupis arī vairāk izlietoti kā aspekts vēsturiski sabiedrisko ainu vērojumiem.

Tās ir drūmas dienas Rīgai, visai Latvijai un tautai. Pēc februāra revolucijas visa latviešu tauta cīnās pret reakcionaro buržuaziju par revolucijas tālāku attīstību līdz socialistiskai revolucijai. Spraigo cīņu un intensīvo kultūras darbu pārtrauc vācu karaspēka iebrukums Rīgā augusta beigās. Kangari apsveic iebrucējus un gatavo petīcijas par Latvijas pievienošanu Vācijai, bet tauta, smokot zem okupācijas nastas, uzsāk cīņu. Visas tautas ilgas un cerības vērstas uz krievu armiju, jo zina, ka tas ir vienīgais realais spēks, kas var satriekt latviešu tautas mūžseno ienaidnieku vācieti.

Kas spēj un kam netrūkst drosmes, tie dodas krievu armijai līdz. Vienkārši un patiesi skan kāda zemnieka vārdi: «— Kurp ejam? Krieviem līdzi — pie vāciešiem nepaliksim. No Skrundas viņš mūs izdzina, te viņam arī nedosimies rokās.

— Jūs domājat, Krievijā būs labāk?

— Krievijā? Kas par valodu! Krievijā dod maizi. Krievijā neviens latvietis badā nav nomiris. Krievijā cilvēku netur par lopu un nesien pie staba!»

Spilgtos zīmējumos autors rāda arī pilsoņu un sīkpilsoņu ieraušanas kāri, izmantojot frontes rajona apstākļus.

Atgadās vācu armijā arī kreisi domājoši cilvēki, bet tādu vēl ir maz un viņu nozīme niecīga. Kāds no viņiem saka: «Kamerad! Jūs esat ļoti naivs. Ko es pēc jūsu domām varu darīt? Man dzīvība vēl nav apnikusi. Mani dzen, un es eju līdzi. Es esmu nieks — es esmu niecīga skrūviņa lielajā kara mašīnā, skrūviņai jāpaliek tur, kur viņa reiz iedzīta...

— Bet jūsu starpā taču ir arī šeidemanieši.

— Šeidemanieši!... Neizrunājat šo vārdu tā, it kā jums būtu darīšana ar socialdemokratiem. Tie ir Hohencollernu galma eināuchi, tas ir pasaules proletariāta apsmiekls... Mūsu deputāti reichstagā visvairāk cīnās pret šiem Šeidemaņiem un Ebertiem, tie izrādās lielāki patrioti un militaristi nekā prūšu ģenerāļi...»

Romana beigu daļa vairāk pievēršas Viņa subjektīvajam liktenim. Vilnis, kaut arī ir gājis kopā ar revolucionariem gan piektā gada revolucijā, gan februāra revolucijā, taču pēc sava raksturа tomēr ir tikai revolucijas līdzgājējs, kas izšķīrējā cīņas brīdī iegrimst savas personiskās dzīves grūtībās un šo grūtību kārtošanā, otrā plānā atstājot sabiedriskās intereses. Taču arī šajā romana daļā cauri Viņa ģimenes grūtībām lasītājs dzird visas tautas vaidus zem vācieša naglotā papēža. Romans beidzas ar buržuāziskās Latvijas nodibināšanos. Vilnis iebrauc Rīgā mekļēt buržuazisko republiku. Meklē un nevar to atrast. Nekur citur kā «Jaunāko Ziņu» rakstos tās nav. Tikai tad, kad Daugavā iebrauc angļu karakuģi un krastā parādās angļu matroži, no chaosa iznirst realas zīmes par reakcionaro spēku nodibināto republiku. Bet tauta gaida ierodamies Sarkano Armiju. Tauta iziet demonstrācijā, lai izteiktu savas domas, bet demonstraciju izklīdina vācu bruņotie spēki. Dzelzs papēža varmākas apsarga buržuazisko Latviju. Tas pietiekami skaidri raksturo jaunās republikas seju un viņas tālākās gaitas. Tauta pret to var ieņemt tikai cīņas poziciju. Cīņā pret buržuāziskās Latvijas melnajiem apsargātājiem vāciešiem krīt romana centralais varonis Vilnis.

Ar starptautisko reakcionaro spēku palīdzību nodibinātās buržuāziskās Latvijas patieso seju Andrejs Upīts parāda savā romanā «Pa varaviksnas tiltu». Autors pats to dēvē par «romanu ar tendenci». Istenībā tam ir pamfleta raksturs. Autors parāda buržuazisko Latviju kā koruptantu un lētu veikalnieku midzeni. Romana sižetiskajā risinājumā Latvijā atgriežas kāda pavisam nenozīmīga persona Roberts Neļķe. Lai varētu dzīt savus veikalus, latviešu buržuazijai labprāt patīk tiem uzlikt sabiedriska darbinieka izkārtni. Tas viņai vēl palicies no «māmuļas» laikiem, kad ļoti labi gāja no rokas tautisks sviests, tautiskas cūkas, tautiski mākslīgi mēsli, tautiski dzejoļi. Buržuāziskā sabiedrība pa ausu galam atceras, ka kādreiz latviešu presē ir demonstrējis savus progresivos uzskatus kāds Roberts Neļķe. Buržuazija uzzina, ka Latvijā atgriežas kāds Roberts Neļķe; uzreiz rodas spoža ideja «sagūstīt» savos tīklos pārnācēju dzimtenē un izmantot tā vārdu saviem veikaliem. Kaut gan šim Robertam Neļķem nav nekā kopēja ar Robertu Neļķi — sabiedrisku darbinieku, to sagaida ar lielu godu un tūliņ «laiž darbā». — «Labi, ka jūs atbraucāt. Mēs jau domājām, ka jūs par lielinieku palicis», līksmo buržuazija. Drīzi vien Roberts Neļķe nokļūst biržas un politiskas spēles pašā centrā. Kā avīzes redaktoram viņam ir liela vara. Maz pamazām Roberts Neļķe iedzīvojas savā lomā un nu arī pats «sāk taisīt politiku». Viņa jājamais zirdziņš kļūst sports. Līdz ar to par vienu no romana galvenajām blakuslīnijām izvirzās satira par buržuāziskā sporta ākstīgo raksturu. Romana centrā izvirzās vesela galerija «sporta čempionu». Roberta Neļķes slavu un ērto saimniecisko un politisko stāvokli draud iedragāt kāds liktenīgs sitiens. Latvijā ierodas īstais bijušais sabiedriskais darbinieks Roberts Neļķe. Viņa vieta jau aizņemta. Tas uzsāk cīņu ar «neīsto Robertu Neļķi». To labprāt izmanto cita politiska grupa. Virs Lielās Ģildes parādās plakats «Uzurpatora atmaskošana. Visiem demokratiskiem un nacionali domājošiem latviešiem. Visiem, kam rūp Latvijas atbrīvošana no politiskiem un idejiskiem spekulantiem un moderniem švindleriem.» Taču no atmaskošanas nekas neiznāk. Roberts Neļķe jau ir tiktāl norūdījies korupcijas ūdeņos, ka viņš vairs nav ar «pliku roku ņemams». Atmaskošana sabrūk, jo neīstajam Robertam Neļķem jau ir sava vieta koruptantu pasaulē. Arvien jaunās un jaunās kombinacijās ielaiždamies, viņš gūst panākumus pēc panākumiem. «Augsti paceltu galvu, kā pa varavīksnas tiltu, Roberts Neļķe gāja kalnup» — nobeidzas romans.

Romans «Pa varavīksnas tiltu» ir asākā satīra par buržuazisko Latviju latviešu literatūrā.

Pavisam īpatnēju vietu Andreja Upīša romanu virknē ieņem divi, sižetiski savā starpā saistīti, romani — «Smaidošā lapa» un «Māsas Ģertrudes noslēpums». Romani uzrakstīti pirmās personas pozicijā. Tas ir kāda savādnieka Olģerta Kurmja dzīves stāsts. (Jāpiezīmē, ka šim vārdam nav nekā kopēja ar Andreja Upīša pseidonimu fašisma laikā, kad dažus savus darbus Andrejs Upīts parakstīja ar pseidonimu Olģerts Kurmis, izņemot to, ka šis vārds abās nozīmēs radies vienā laikā, proti, fašisma periodā Latvijā.) Kompozicijas ziņā abi romani viens no otra manāmi atšķiras. «Smaidošā lapa» uzrakstīta pēc noveļu romana principa, «Māsas Ģertrudes noslēpums» — pēc nodaļu romana principa.

«Smaidošās lapas» katra nodaļa ir noslēgta novele. Kopā tās satur varoņa biografiskā līnija. Katra novele vēstī par kaut kādu varoņa profesiju. Īsteni Olģertam Kurmim nekādu profesiju nav. Pēc izklejošanās kara laikā pa pasauli Kurmis atgriežas Latvijā un strādā dažādus gadījuma darbus. Viņš ir gan laukstrādnieks, gan sētnieks, gan avīžu pārdevējs, gan aģitācijas plakatu līmētājs, gan aktieris kādā nožēlojamā trupā, gan ratiņstūmējs, gan bezdarbnieks. Cilvēka rakstura zīmējumā šis ir viens no Andreja Upīša vismeistariskākajiem romaniem. Olģerts Kurmis iet caur dzīvi bezkaislīgi, bezmērķīgi, ne prieki, ne pārestības tam nerada sevišķu reakciju. Viņš nav bez talanta, bet viņš ir «liekais cilvēks». Autoram ir lieliski izdevies parādīt sava veida kapitalistiskās dzīves upuri. Šāds dziļi atklāts raksturs pats kļūst par protestu pret visu kapitalistisko dzīvi. Bezmērķīgi un bezcerīgi klejodams pa buržuazisko Latviju, tas ar savām attieksmēm pret apkārtni atklāj šīs apkārtnes bezjēdzību, atklādams gan līdz arī savas dzīves bezjēdzību.

«Māsas Ģertrudes noslēpums» turpina pirmajā romanā pasākto autora nodomu, tikai te mazāk izvērsta apkārtne, kurā klejo Olģerts Kurmis, bet centrā izvirzītas pašaizliedzīgās māsas Ģertrudes un Olģerta Kurmja attiecības. Kurmī parādās jauna rakstura īpašība — spītība, kas mazina tā protesta raksturu pret apkārtni, jo tas izpaudās galvenokārt viņa bezspēcībā cīnīties ar apkārtnes nejēdzībām. Viņš bija kā skaida, ko svaida pa pasauli kapitalistiskās dzīves — buržuāziskās Latvijas nejēdzības. Jaunā īpašība — spītība, kas parādās otrajā romanā, padara to vienkārši par bezrakstura cilvēku, ko bezjēdzībā nereti iedzen viņa paša raksturs, mazāk apkārtne.

Abi romani pēc žanra ir sadzīves romani, bet ar tādu realisma meistarību uzrakstīti, ka visi sadzīves konflikti spilgti atklāj savus pamatus socialajā dzīvē. Līdz ar to sadzīves konfliktu parādīšana mākslas tēlos top par sabiedrības kritizējošu spēku. Ir jāņem vērā, ka šie abi romani sarakstīti fašisma periodā, kad katrs asākais vārds, kas vērsts pret sabiedrību kritiski, radīja fašistiskās cenzuras represijas. Andrejs Upīts šajos apstākļos ar īstu lielmeistara vērienu ir atradis metodi, kā pateikt patiesu spriedumu par buržuazisko sabiedrību. Līdz ar to arī fašistiskā režima ņaugos tauta dzirdēja Andreja Upīša protesta balsi un saprata to pareizi kā aicinājumu cīnā pret nejēdzīgās sabiedrības valdonību, cīņā par citas, taisnīgas iekārtas, socialistiskas iekārtas radīšanu Latvijā.

Vēsturiskajā romanu trilogijā Andrejs Upīts padziļina un plašāk izvērš savu zinātnisko pieeju vēsturisku problemu risinājumiem mākslas darbā. Romanu sižeti norisinās 13. gadu simtenī Latvijā. Tas ir lielu notikumu periods mūsu zemē. Vidzemē valda zviedri, Kurzeme atrodas poļu iespaida sferā. «Pirmās nakts» notikumi skar Vidzemi. Te zviedri savas topošās buržuazijas ietekmē un interesēs ierobežo muižnieku varu un realizē muižu reformu, t. i. juridiski nenopamatotas muižas atņem viņu līdzšinējiem īpašniekiem un to vietā ieliek sev piemērotus ļaudis. Tas vācu baronu aprindās rada nemieru, un tie ar Patkulu priekšgalā organizē pret zviedriem sazvērestību. No Vācijas universitātes Vidzemē savā muižā ierodas Kurts fon Brimers, kas cer cīnā pret zviedriem iesaistīt arī zemniekus. Šajā donkichotiskajā mēģinājumā atklājas Baltijas baronu zvēriskā daba un viņu īstā vieta, kā arī latviešu zemnieku nospiestais vergu stāvoklis. Autors mākslinieciski ļoti spēcīgi pierāda, ka latviešu zemnieks var būt tikai vācu baronu ienaidnieks. Lieliskās ainās autors parāda baronu zvērības un zemnieku drosmīgos mēģinājumus sacelties pret saviem apspiedējiem.

Bet arī zviedru valdonībai Baltijā ir beigas. Krievu cara Pētera I varenie karapulki laužas uz Baltijas jūras piekrasti, uz Rīgas jūras līci. Trilogijas otrā un trešā daļa rāda, kā brīvības alkas aizrauti un vēsturiskos apstākļus neizprazdami, zemnieki nemiernieki ieņaistās kara gaitās un nonāk gan uz igaunu robežām, gan vēlāk Pētera I pulkos Rīgā. Nekur neatrazdami mekļēto taisnību, viņi pamazām sāk izprast, ka šī taisnība ir izkarojama tikai darba tautas sīvā cīņā pret apspiedējiem.

Mākslinieciskās apdares ziņā un arī centralo idejisko noļūku ziņā vēsturiskā triloģija sašķiras divi daļās. Atšķirība starp «Pirmo nakti» un pārējiem diviem romaniem ir tik krasa, ka grūti to uzskatīt kā vienu organiski sakausētu dabu. Divās pēdējās daļās vairs nav tās dziļās faktu analizes un nopietni izvērstās psiholoģiskās plāksnes, bet viss balstās uz ārējās norises vēstījumu, vietām tuvojoties piedzīvojumu romana žanram. «Pirmā nakts» ir viens no labākajiem un Andreja Upīša mākslinieciski spēcīgākajiem darbiem. «Uz igaunu robežām» un «Pie Rīgas vārtiem» no tā tālu atpaliek.

Šajā periodā Andrejs Upīts izkopj arī jaunatnes literatūras žanru. Jau agrāk viņš ir sarakstījis vienu otru jaunatnes stāstu, bet tikai tagad parādās jaunatnei domātas stāstu grāmatas, kā «Tāli ceļi» (1925.), «Pa Lauča pēdām» (1926.), luga «Laimes lācis» (1923.) un no lugas temas izaug ievērojamais jaunatnes literatūras darbs «Sūnu ciema zēni». Jaunatnes stāstos Upīts rāda darbā jaunatnes dzīves ainas un izvirza darbu kā audzināšanas līdzekli un dzīves jēgu.

Īpaši daudz šajā periodā Andrejs Upīts dod dramaturģijai. Vispirms jāmin divas traģedijas: «Mirabo» (1926.) un «Žanna D'Ark» (1930.). Kopā ar padomju laikā sarakstīto traģediju «Spartaks» lugas veido ievērojamu Andreja Upīša vēsturisko lugu triloģiju. Bez tam Upīts sarakstījis ļoti daudz satīrisku komediju, kurās ļoti bagātā personāžā un situāciju klāstā atsedz buržuāziskās Latvijas patieso seju un tās valdošās sabiedrības mizerablo raksturu. Ievērojamākās no tām ir: «Peldētāja Zuzanna», «Atraitnes vīrs», «Kaijas lidojums», «Celoņi un sekas», «Vesela miesa», Apburtais loks», «Zinģu Ješkas uzvara», «Ziedošais tuksnesis», «Lapas viesuli», «Šodien lilāli», «Privatīpašums» u. c. Bez tām vēl Upīts pārstrādā romanu «Ziemeļa vējš» par dramu «1905.», no noveles «Labdaris» izvērš liela stila lugu «Dzirnēklis» un dramatizē arī savus «Stāstus par mācītājiem».

Šajā periodā Upīts mazāk vērības pievērš dzejai. Taču arī dzejas žanrā rodas viens otrs ļoti spēcīgs darbs. Īpaši tas sakāms par viņa dzejoļiem, kas sarakstīti tūlīt pēc februāra revolucijas un 1919. gada padomju periodā. Jāatzīmē tāds dzejolis kā «Vārti verasi», kas mūsu revolucionarajā lirikā ieņem redzamu vietu. Buržuāziskās Latvijas laikā Upīts izkopj visvairāk fabulu žanru, kur alegorijās un līdzībās graiza buržuazisko sabiedrību. Fabulas sakopotas grāmatā «Fabulas bez morales» (1924.).

Ļoti daudz šajā periodā Upīts darījis kritikā, literatūras vēsturē un literatūras zinātnē. Vispirmā kārtā jāmin grāmata «Proletariskā māksla» (1920.), kurā autors cenšas nodibināt proletariskās mākslas pamatus. Neskatoties uz vairākām principiālām kļūdām, darbs pelna ievērību kā pirmais šāda veida mēģinājums latviešu literatūrā.

Jaunatnes literatūras pamatus Upīts iztirzā darbā «J. Poruka raksti jaunatnei» (1922.).

Kopā ar Rūdolfu Egli tiek veikts kapitāldarbs «Pasaules rakstniecības vēsture» (1930.—1934.).

Saraksta monografiju «J. Jansons—Brauns» (1930.). Pārstrādā un papildina «Latviešu jaunākās rakstniecības vēsturi» (1921.).

Milzu studijas iegulda kapitāldarbā «Romana vēsture», kuras pirmais sējums gan iznāk jau pēc fašisma sagrāves.

Bez atsevišķajiem lielajiem darbiem Andrejs Upīts saraksta ļoti daudz sīkāku rakstu — gan kritiku, gan recenziju, gan teoretisku apcerējumu par literatūru un teātri. Visos šajos darbos Upīts ar lielu dedzību cīnās pret reakcionaro un diletantisko latviešu literatūrā. Ar drošu roku viņš vētī graudus no pelavām. Ar asu «ušņu duramo» viņš apstaigā latviešu literatūras lauku un iznīcina nezāles gan ideoloģijā, gan mākslas formā. Viņš kļūst par tiesnesi visam reakcionarajam, un viņa vadībā izaug vesela rinda latviešu jauno rakstnieku, kuri šodien sastāda latviešu padomju literatūras kodolu. Ar savu revolucionaro nostāju viņš liek pamatus latviešu padomju literatūrai. Viņa meistarības pilnie darbi apliecina viņa gaitas centralās līnijas pareizību. Tas ir kopsolis ar revolucionaro proletariatu uz socialistisko sabiedrību.

Nenoguris viņš arī šajā periodā veic tulkošanas darbus, padarot latviešu lasītājam pieejamus krievu, vācu, franču un angļu klasiķus.

Reakcionarā buržuazija, īpaši fašisma posmā, centās visiem saviem melnajiem spēkiem bremzēt Andreja Upīša darbu. Vairākiem viņa tulkojumiem jāiznāk ar Olģerta Kurmja pseidonīmu, kā, piemēram, krievu padomju rakstnieka A. Tolstoja vēsturiskais romans «Pēteris I». Viņa romaniem nav izdevēju, jo tie baidās no sankcijām, tāpēc tiem jāiznāk pašā autora izdevumā, kā «Pirmā nakts», «Smaidošā lapa», «Māsas Ģertrudes noslēpums» u. c. Taču Andrejs Upīts nav uzveicams, tāpat kā reakcijai neuzvelkt revolucionarā proletariata cīņas ceļu. Tauta gāza buržuazijas patvaļu un uzvarēja iekarojot 1940. gadā padomju iekārtu Latvijā uz visiem laikiem. Andreja Upīša darbi sekmēja šo cīņu un paši bija šīs cīņas sastāvdaļa, tāpēc arī Andrejs Upīts ir latviešu padomju literatūras nodibinātājs.

*) Skat. «Literatūru un Mākslu», 46., 47. nr.

Par latviešu padomju dramaturģijas tālāku uzplaukumu!

Trīsdesmit gados pēc Lielās Oktobra revolucijas padomju teatris ir kļuvis par spožu, tālu saredzamu tribīni patiesai mākslai, mākslai, kas kalpo padomju valsts vienīgajam saimniekam — padomju tautai.

Galvenais spēks, kas padomju skatuves mākslu pacēla šādā augstumā, kas padomju aktieri izveidoja par vismeistarīgāko un visprogresivāko aktieri pasaulē, kas padomju teatra skatītāju izaudzināja par vislietpratīgāko un kulturalāko skatītāju, kādu vien pazīst cilvēces vēsture, — šis dinamiskais spēks bija laikmetīgā padomju luga.

Kā varens ideoloģisks ierocis padomju luga nostājās pirmajās kaujas līnijās jau pilsoņu kara gados, tā sniedza augsti vērtējamu atbalstu tautai darba uzvarām bagātajā socialisma celtniecības periodā. Tēvijas kara bargajās dienās padomju luga iedvesmoja kaujas un darba frontes cīnītājus varonībai un izturībai. Padomju teatris un padomju dramaturģija var pamatoti lepoties ar savu ieguldījumu tautas kopīgajā cīņā un darbā.

Bet tiklīdz bija sakauts ienaidnieks rietumos un austrumos un ar taisnības uzvaru bija noslēdzies lielākais no lielākajiem kariem, padomju dramaturģijā tāpat kā citās literaturas un mākslas nozarēs sāka ieviesties kaitīgas pašapmierinātības tendences, pamazinājās teatru repertuara kaujnieciskais, sabiedrību mobilizējošais raksturs. Daudzi literati un teatru darbinieki bija nepareizi iedomājušies, ka tauta ir nogurusi, ka tā vēlas atpūsties, viegli izklaidēties. Tā, protams, bija liela kļūda. Padomju tauta nav nogurusi, tā vispār nav nogurusi. Nolicis ieroci, padomju cilvēks tūlīt satvēra darba rīku, jo viņš kvēlo cildenā nepacietībā iespējami īsā laikā atgūt to, kas karā sagrauts un iznīcināts, bez apstājas traukties uz priekšu, uz nākotni, uz komunismu.

Noteikti un skaidri šo īstenību formulēja VK(b)P CK 1946. gada 26. augusta vēsturiskais lēmums par teatru repertuara uzlabošanu. Kā zināms, partijas lēmumi neaprobežojas ar to, ka atklāj trūkumus. Partijas lēmumi parāda arī ceļu trūkumu izlabošanai. Viens no galvenajiem līdzekļiem teatru repertuara uzlabošanai, kas paredzēts 1946. gada 26. augusta lēmumā, bija Vissavienības mēroga laikmetīgu padomju lugu konkurss.

Tagad šis konkurss noslēdzies, un varam vērtēt tā rezultatus. Šie rezultati ir patiešām lieliski, ar izcilu nozīmi padomju dramaturģijas tālākā attīstībā. Augsti vērtējams jau pats konkursa dalībnieku lielais skaits — 2.230 dažādu tautību, dažādu profesiju un dažādas izglītības autoru. Konkursa pirmajā posmā Latvijā (republikaniskajā konkursā) iesniegti 64 darbi — 40 latviešu valodā un 24 krievu valodā. Šie skaitļi norāda, ka padomju zemē netrūkst ļaužu, kuriem tuvs un dārgs padomju teatris, kuri apņēmušies aktīvi piedalīties padomju dramaturģijas attīstīšanā. Šie skaitļi ir uzskatāms apliecinājums neizsīkstošai talantu bagātībai mūsu zemē, padomju tautas radošajam spēkam.

No latviešu autoru darbiem neviens nav ieguvis Vissavienības mēroga premiju. Taču republikaniskās žurijas komisijas piecas Vissavienības konkursa 2. kārtai iesniegtās lugas ieteiktas izrādīšanai. Arī tas ir ļoti augstu vērtējams panākums.

Republikaniskajā konkursā pirmā premija piešķirta Fr. Rokpelnim par lugu «Kalnā kāpējs» («Dzejnieka jaunība»). Šajā darbā dramaturgs parāda mūsu tautas dzejnieka J. Raiņa jaunību, viņa ciešo saskari ar strādnieku šķiru un izaugšanu par kaujniecisku proletariata dzejnieku. Divas otrās premijas piešķirtas par A. Griguļa lugu «Māls un porcelāns» un par J. Vanaga lugu «Satikšanās krastā». Abas šīs lugas jau ieraudzījušas skatuves gaismu un plašai sabiedrībai labi pazīstamas. Tās veltītas darba temai, spilgtos tēlos atklāj padomju cilvēku viņa pēckara cīņā saimnieciskajā laukā. Divas trešās premijas saņēma E. Zālīte par lugu «Atgūtā dzimtene» un A. Gļekovs par lugu «Dzīves straume». Elīna Zālīte savā darbā iztirzā ļoti aktuālu, asu politisku temu. Viņa tēlo vācu okupacijas laika beigu periodu, rāda uz Vāciju aizvesto un aizbraukušo latviešu dzīvi okupacijas angļu un amerikāņu zonās. Lugā spilgti atklājas bez dzimtenes palikušo latviešu maldināšana, viltus un terors, ar kura palīdzību latviešu tautas kangari — buržuaziskie nacionālisti mēģina aizkavēt mūsu tautiešu repatriaciju. Redzam arī aizvesto latviešu atgriešanos dzimtenē, saturīgas un laimīgas dzīves sākšanos.

«Dzīves straume» uzrakstīta krievu valodā. Šai lugā risināta padomju tautu draudzības un sadarbības tema. Darbam ļoti plašs ģeografiskais diapazons: Rīga — Maskava — Vidusazija. Jādomā, ka jau tuvākajā laikā A. Gļekova jauno lugu redzēsim uz Valsts Krievu Drāmas teatra skatuves.

Piešķirtas arī divas veicināšanas premijas: Valdim un Valtam Grēviņam par lugu «Nezināmais kareivis» un M. Salnājai par lugu «Pārbaudījums».

Bet ne tikai premētās lugas ir tādas, kas pelna sabiedrības ievērību. Konkurss atklāja, ka mums ir daudz autoru, kas, nopietni strādājot, var kļūt par krietniem dramaturģijas meistariem. Tieši šo cilvēku attīstībai, viņu izglītošanai turpmāk veltījama vislielākā uzmanība. Tikpat kā visi pat visvājākie, *republikaniskajam* konkursam iesniegtie darbi apliecina, ka tie nav rakstīti gadījuma dēļ. Autori rakstījuši savas lugas ar dedzīgu vēlēšanos kalpot savai tautai, dot tautai jaunus iedarbīgus ideoloģiskus ieročus. Tā ir parādība, kuras nozīmi nedrīkst pārāk zemu novērtēt. Tā ir parādība, kas Rakstnieku savienībai, teatru vadībai, teatru kritiķiem uzliek pienākumu nekavējoties un nopietni rūpēties par jauno dramaturgu audzināšanu.

Konkursa žurijas komisijas rīcībā ir virkne lugu, kuru autoriem ir nenoliedzamas spējas dramaturģijā. Bet viņu panākumus ierobežo dramaturģijas technikas nezināšana, neprašana sakārtot tēlus mērķtiecīgā sistemā, nespēja ievirzīt un attīstīt darbību. Te vajadzīga gluži profesionala palīdzība, un tā varētu dot mūsu teatra mākslai ne vienu vien jaunu, spēcīgu darbinieku.

Ir arī tādi autori, kuriem blakus spilgtam talantam netrūkst arī techniskās veiksmes. Toties trūkst dzīves, sabiedrības attīstības likumu izpratnes. Atsevišķu, nejaušu gadījumu viņi nespēj atšķirt no tipiskām, raksturīgām parādībām. Tāpēc viņu darbi uzbūvēti uz aplama pamata. Protams, ka tādā gadījumā aplama iznāk arī visa luga. Nopietnai sabiedriski politiskai izglītībai šeit būtu pozitīvas sekas.

Ļoti daudzas konkursam iesūtītās lugas liecina, ka to autoriem nav nekādu zināšanu par valodas tipizaciju. Arī šo trūkumu lietpratīgu konsultaciju ceļā var labot.

Jauno dramaturgu audzināšana ir aktuālākais jautājums, ko izvirzīja Vissavienības lugu konkurss. Šā jautājuma atrisināšanā jāpiedalās ikvienam, kam dārgs mūsu teatris. Pie darba jāķeras tūlīt, neatliekot to ne uz brīdi. Nedrīkst palaist garām šo izdevību, kas nupat radusies. Nedrīkst ļaut atslābt tai plašajai un dziļajai interesei par dramaturģiju, kuru radījis Vissavienības padomju lugu konkurss un tā pirmais posms mūsu republikā. Līdz pēdējai iespējai jāizmanto tās vērtības, kuras konkurss jau sagādājis. Uz šo vērtību pamata jādibina un jāceļ latviešu padomju dramaturģijas turpmākā augšana un attīstība.

Lielais saviļņojums, ko Vissavienības padomju lugu konkurss radījis plašā sabiedrībā, īpaši teatru darbinieku un rakstnieku aprindās, ir tiešas sekas partijas gudrajiem lēmumiem par literaturas un mākslas jautājumiem. Lūk, pati dzīve ir pierādījusi partijas norādījumu svētību. Sabiedrība nepiedos, ja interese par mākslu, par teatri, par dramaturģiju atslābs attiecīgo iestāžu un organizaciju — Mākslas lietu pārvaldes vai Rakstnieku savienības vainas dēļ. Teatris, dramaturģija nav otrās šķiras jautājums. Tas ir jautājums, kuram vistiešākais sakars ar padomju cilvēka morāli politisko audzināšanu, ar topošās komunistiskās sabiedrības cilvēka veidošanu.

Blakus jaunu dramaturģijas kadru audzināšanai Vissavienības padomju lugu konkurss aktuali uzstāda arī kādu citu uzdevumu. Šoreiz latviešu dramaturgi vēl nespēja iegūt premijas Vissavienības mērogā. Latviešu padomju dramaturģija vēl nav izgājusi no savas republikas robežām, kā to jau ir spējusi mūsu teatra māksla un mūsu klasiskā dramaturģija, īpaši tautas dzejnieka Raiņa darbi. Gluži dabiski tāpēc ir prasība un novēlējums, lai mūsu izcilākie rakstnieki jau tuvākajā laikā radītu dramatiskus darbus, kuriem būtu nozīme un vērtība ne tikai latviešu tautas kulturas bagātināšanai, bet kuri kļūtu vajadzīgi un nepieciešami visai padomju tautai tās kopumā. Un tā nebūt nav tikai latviešu padomju dramaturgu personīgā goda lieta, tā nav pat latviešu tautas goda lieta vien. Tas ir pienākums pret mūsu lielo socialistisko dzimteni, pienākums pret Padomju Savienību, kas atdeva mums brīvību un iespēju dzīvot.

Latviešu *strādnieks* un latviešu zemnieks, tāpat kā liela daļa latviešu inteliģences ik dienas reali iegulda savu daļu brālīgo tautu dzīvē, tāpat kā viņi ik dienas saņem citu padomju tautu bagātīgu palīdzību. Latviešu padomju dramaturgs nedrīkst šai ziņā atpalikt.

Darīsim visu, kas mūsu spēkos, lai latviešu padomju dramaturģija plauktu skaista un bagāta, *lai šajā skaistumā* un bagātībā idejiskas un mākslinieciskas vērtības smeltos kā latviešu tauta, tā arī visas padomju tautas.

LPSR VALSTS KONSERVATORIJA VĒLĒŠANU KAMPAŅĀ

Visā mūsu republikā noris aktīvs sagatavošanas darbs *vietējo* Padomju vēlēšanām. Arī Valsts Konservatorijas saime ir iesaistījusies šai darbā. Izvirzīts pārstāvis vēlēšanu komisijā — komjaunatnes pirmorganizacijas sekretare, vokalās fakultates studente Z. Rumante. Sastādītas 10 aģitacijas brigades, kuru repertuarā padomju komponistu darbi. Aģitbrigades apkalpos visus republikas galvaspilsētas aģitpunktus. Paredzēti arī izbraukumi.

Luga par dzejnieku un cīnītāju

Juris Pabērzs

Vissavienības padomju lugu konkursa pirmajā posmā mūsu republikā (republikaniskajā konkursā) pirmā premija, kā zināms, piešķirta Fricim Rokpelnim par lugu «Kalnā kāpējs» («Dzejnieka jaunība»). Sabiedrība, protams, dzīvi interesējas par katru jaunu oriģinallugu, īpaši, ja tā ir pirmās premijas cienīga, taču šis Rokpeļņa darbs ir radījis sevišķu, pastiprinātu interesi. Dramaturgs ir izvēlējies mūsu literaturā līdz šim vēl necilātu temu, nerisinātu sižetu. Jaunās lugas centrā nostādīta latviešu lielā dzejnieka Jāņa Raiņa izaugšana par revolucionaru cīnītāju, par proletariata iedvesmotāju.

Mūsu tauta mīl un vienmēr mīlēs Jāni Raini ar patiesu, nedziestošu mīlestību. Kā augsta kalna monumentalitati var saredzēt un apjaust tikai no zināma attāluma, tā arī Raiņa lielumu visā pilnībā saprotam tikai tagad, kad aizgājuši gandrīz divi gadu desmiti kopš viņa nāves, kad tauta iekarojusi to sabiedrisko iekārtu, kuru savos labākajos darbos kā gaišu mērķi norādīja *kvēlais* dzejnieks. Tagad no Raiņa tēla atbiruši sīkie sārņi, kuri nevarēja nepielipt, dzīvojot buržuaziskas sabiedrības vidū, bet kuriem īstenībā nekad nav bijis nekā būtiski kopēja ar dzejnieka personību. Tautas acīs Rainis šodien personificē vīrišķīgu, liesmainu cīnītāju; domājot par Raini, dzirdam drosmīgu un tautas cīņai, uzvarai un nākotnei veltītu dziesmu.

Friča Rokpeļņa jaunā luga aptver tikai Raiņa mūža sākuma posmu, dzejnieka augšanas un veidošanās periodu. Lugas darbība izbeidzas ar 1903. gadu (atgriešanās no izsūtījuma Vjatkas guberņā).

Raiņa loma revolucionarajā cīņā — tā ir tik plaša un tik dziļa tema, kas vienā dramatiskā darbā visumā nekādi nav izsmeļama. Uz to jaunās lugas autors arī nav pretendējis. Viņš sprauda sev uzdevumu — parādīt, kā Rainis izaug par cīnītāju, kā rodas proletariata dzejnieks un kā viņš ieaug tautas kopīgajā cīņā. Lugas sākumā redzam Raini viņa jaunības zemē — Latgalē. Rīta ausmā pēc Jāņu nakts viņš satiekas ar zemniekiem, redz viņu nabadzību un apspiestību, bet redz arī viņu *krietnās sirdis*, kas tikai jāatmodina straujam un brīvam pulsējumam. Šeit, zemnieku vidū, izaug un nostiprinās nākamā dzejnieka apņemšanās cīnīties par vienkāršās tautas lietu, meklēt taisnību tautai.

Tālāk redzam Raini rosīgā sabiedriskā darbā. Izraudzītais cīnītāja ceļš nav viegls. Vajadzīga nesatricināma drosme, spēja uzupurēties vispārības labā, lai no šā ceļa nenovirzītos. Rainim *šīs* īpašības ir. Ne cietums, ne trimda nespēj sašķobīt viņa apņēmību. Revolucionarais dzejnieks iztur visus pārbaudījumus. Cīnītāja ceļā *stājas* arī intīma, iekšēja rakstura pretišķības. Viņš mīl Aspaziju. Bet šī mīla cenšas atraut Raini no viņa sabiedriskā darba, no pienākuma pret tautu. Cīņas grūtību un briesmu vietā mīla sola klusu, pieticīgu personisku laimi. Nepieciešams liels dvēseles spēks, lai no šādas laimes atteiktos. Rainis ir pietiekami stiprs. Savu personisko laimi viņš saista ar tautas likteni. Viņš var būt laimīgs tikai tad, ja brīva un laimīga kļūs visa tauta. Lūk, zīmīga saruna starp Raini un Aspaziju:

Aspazija: «Pūlis, rupjš spēks... Tas nav priekš tevis. Tu — dzejnieks, dzimis citā pasaulē... Aizej no viņiem, neposti savu dzīvi! Aizbrauksim no Rīgas, uz ārzemēm — neviens nezinās. Kam tiesība prasīt, lai tu ziedotu savu nākotni, dzīvi, laimi — šā pūļa, šīs jūsu «kustības» dēļ? Lai ar to nodarbojas ļaudis, kuriem dzīvē vairs nav nekā ko darīt.»

Rainis: «Es nekā neziedoju, iedams ar tautu, ārpus tautas man nebūs nekā: ne dzīves, ne laimes, ne nākotnes.»

Raksturīgi Rokpelnis nobeidz savu lugu. Dzejnieks atgriežas no trimdas. Viņu sagaida tauta, cīņas biedri. Skan dziesmas. Pie Raiņa steidzas arī Aspazija. Taču tautas šeit ir tik daudz, ka viņai neizdodas piekļūt atbraucējam. Arī Rainis cenšas Aspaziju saskatīt. Bet viņam acīs spīd saule un viņš redz tikai sauli... Protams, cilvēks, kura seju apmirdz saules gaisma, neievēros niecīgu sveces liesmu. Īsts cīnītājs revolucionaras cīņas lauku nekad nemainīs pret mietpilsoņa salonu. Un Rainis ir īsts cīnītājs.

Ievērojama vieta lugā arī izcilajam latviešu revolucionaram Pēterim Stučkam. Tāpat strādniecība, pati tauta, nav izmantota tikai kā fons galvenajam personažam, bet ir aktīva lugas darbības virzītāja. Tekstilfabrikas strādnieks Ozols ir tieši tāds proletariata pārstāvis, ar kuriem latviešu strādniecība pamatoti lepojas. 1905. gadā šie apzinīgie, drosmīgie strādnieki organizēja revolucionaro kustību, bija aktīvi partijas darbinieki, nelegalās literaturas izplatītāji un kaujinieki cīņas pašās pirmajās rindās. Piektajā gadā Ozols un viņa līdzstrādnieki vēl nespēja uzvarēt. Revolucionaro kustību sakāva. Bet sakāve tikai norūdīja proletariatu, sagatavoja to turpmākām cīņām.

Interesants tēls ir jaunā strādniece Ābelīte. Šajā tēlā autors zīmīgi parāda šķiras apziņas mošanos, stāsta, ka atmodinātā šķiras apziņa nevarīgo meiteni izaudzina par aktīvu, spēcīgu revolucionari.

Lugas idejisko patiesīgumu pastiprina profesionalā revolucionara, Pēterpils socialdemokratijas pārstāvja Sergeja tēls. Šis tēls it kā personificē latviešu proletariata saites ar krievu proletariatu, latviešu un krievu strādniecības kopējās intereses un cīņas. Tautu draudzības tema ieskanas Raiņa trimdas ainā. Personažu vēl papildina tēli, kas raksturo latviešu pilsonību, cara žandarmus, nodevējus un provokatorus rūpnīcās. Parādīta arī meņševiku ārdošā loma revolucionarajā kustībā. Šo nodevīgo lomu autors labi parāda ainā pie žandarmerijas priekšnieka.

Raiņa tēlu izvirzot notikumu centrā, Rokpelnis skopos vilcienos, taču pietiekami zīmīgi notēlo «jaunās strāvas» laika sabiedriskās attiecības Latvijā. Tas pastiprina centralā tēla realitati, piešķir šim tēlam vispusīgāku apgaismojumu.

Visai savdabīga Rokpeļņa lugas uzbūve. Autors acīm redzot maz rēķinājies ar dramatiskā darba veidošanas parastajiem principiem. Jaunā luga īstenībā nav drama par Raini, bet dramatisks vēstījums (ar spilgtu dzejiska iekrāsojumu) par mūsu revolucionarā tautas dzejnieka augšanu. Luga sadalīta 15 ainās. Šāds iedalījums, protams, neļauj sasniegt jūtami izteiktu dramatiska kāpinājumu. Tik īsās ainās rādītie notikumi un pārdzīvojumi ir pārāk epizodiski šādam nolūkam. Bet autors dramatisma vietā prot atrast citus līdzekļus, lai liktu savam darbam skanēt iedarbīgi, lai liktu saviem tēliem lugas lasītāju un skatītāju saviļņot. Pirmajā vietā starp šiem «citiem» līdzekļiem ir labs romantisks, dzejisks pacēlums. Luga rakstīta prozā (ar raksturīgiem Raiņa dzejas ievijumiem), bet tās kopējā noskaņa ir ļoti liriska. Jāņ pati pirmā aina ir īsta skatuviska dzeja — jāņuguns gaismā dzied Latgales zemnieki, jaunais Rainis runā ar viņiem par nākotni, par darba cilvēka taisnību. Šādu apgaismojumu autors patur arī turpmākajām ainām, lugas nobeigumā dodams nevis dramatisku, bet gan dzejiska kulminaciju.

Var, protams, būt dažādās domās, vai šāda lugas kompozicija ir piemērota dramatiskam darbam. Bet, runājot konkreti par šo lugu un šo temu, jāatzīst, ka Rokpelnis savu māksliniecisko nolūku sasniedz — Raiņa tēls parādās patiess un saprotams. Rokpeļņa lirisms, romantika Raiņa tēla realitati nemazina, bet tikai blakus Rainim — cīnītājam, pastiprināti apgaismo Raini — dzejnieku. Šajā lugā Rainis mazāk darbojas, bet vairāk domā par to, kā darboties, kā izpildīt savu pienākumu. Raiņa domas ir tik spēcīgas un dzīvas, ka tās ārēji izpaužas brīžiem pat ar pārdzīvojuma intensitati. Un, šķiet, ka tieši šāds lugas uzbūves veids vissekmīgāk ļauj atklāt dzejnieka domāšanas saturu un parādīt pašu pārdomu procesu, jo mērķtiecīgi iepazīstina mūs ar dzejnieku arvien jaunā, augstākā viņa attīstības pakāpē. Parasti drama rāda pašu attīstību, tās gaitu, bet Rokpeļņa luga gandrīz vai katrā ainā rāda jaunu attīstības rezultatu, jaunu dzejnieka un cīnītāja brieduma pakāpi, lugas nobeigumā parādot Raini par īstu savas tautas dzejnieku šā vārda vistiešākajā un vislabākajā nozīmē. Līdz ar to autors savu uzdevumu ir sekmīgi izpildījis, devis tautai cildenu proletariata dzejnieka un cīnītāja tēlu.

Rokpeļņa radītais tēls patiešām ir tas Rainis, kurš *cīnījās par darba* ļaužu socialo un nacionalo brīvību, cīnījās par to sabiedrisko iekārtu, kuru mēs jau esam iekarojuši. Šī cīņa un šī uzvara saista Raini ar mūsu tagadējo dzīvi, arī ar mūsu nākotni. Tādā kārtā laikmetīga, mūsu tagadnei un nākotnei vajadzīga ir Rokpeļņa jaunā luga.

LIELĀS PADOMJU DZIMTENES TEMA

L. Gurevičs

Nesen no ceļojuma pa brālīgajām republikām atgriezās vairāki latviešu padomju rakstnieki. Savos pēdējos darbos un sarunās viņi visi uzsver vienu: viņus visus vienlīdz pārsteidzis tiklab padomju Dzimtenes plašums, kā arī padomju tautu viesmīlība. Visur, kur viņi atradušies, tie jutušies nevis kā viesi, bet kā pašu ļaudis, kuriem tikpat tuvas bija Ukrainas kolchoznieka rūpes kā Baku naftas strādnieka rosme, kā Armenijas un Gruzijas darba tautas izcilie sasniegumi visās dzīves nozarēs. Latviešu padomju rakstnieki juta patiesu, dziļu interesi par brālīgo tautu darbu, tāpat kā ukrainieši, azerbaidžanieši, armeņi un gruzīni dziļi ieinteresēti par latviešu tautas saimniecisko un kulturalo dzīvi pēckara celtniecības periodā un Staļina piecgades plāna izpildīšanā. Te konkreti izpaudās padomju patriotisma jūtas, lepnuma jūtas par savu divi simti miljonu lielo ģimeni.

Lasot Aleksandra Gļekova lugu «Dzīves straume», pilnīgi reali redzam, ka autoru ļoti dziļi skārusi šī tema, Lielās Padomju Dzimtenes tema, desmitiem miljonu cilvēku milzu darba tema, cilvēku, kurus staļiniskā, boļševistiskā griba vada pretim vienotam mērķim — dzīves jaunceļsmes darbam, jaunas sabiedrības izveidošanai, komunisma valsts radīšanai.

No piecām lugām, kurām piešķirtas mūsu republikas premijas, četras stāsta par latviešu tautas dzīvi, cīņu un darbu. Piektajā — Gļekova lugā «Dzīves straume» — teritorialie ietvari izvērsti jau plašāki. Autors mums parāda gan Maskavu, gan Rīgu, gan Uzbekistanu. Lugā darbojas krievi, latvieši, ukraini, uzbeki... Tāds daudznaciju sakausējums nebūt nav radies mechaniski un gadījuma dēļ. Tikpat organiski kā šie daudznaciju apvienojumi, kuri ar visu sirdi aizstāvēja Maskavu, atbrīvoja *Rīgu un triecienā* ieņēma Berlīni, — tikpat organiski Gļekovam izdevies atrast sižetu, kas nepiespiesti dabiski un vienkārši parāda padomju tautu lielo draudzību.

Lugas fabula vienkārša. Latvijas tekstilnieki kopā ar visas Padomju Savienības audējiem cenšas pārsniegt savus ražošanas plānus: valstij vajadzīgi audumi, daudz labu un skaistu auduma. Bet tas nozīmē, ka kokvilna nepieciešama aizvien lielākā daudzumā, ka Vidusazijas republikās aizvien vairāk jāpalielina sējas platība. Uzbekistanas kokvilnas strādnieki drosmīgi sāk iekarot par «Mirušo ieleju» dēvēto tuksnesi, būvē vissarežģītākās irrigacijas iekārtas. Šīs būves procesā rodas vajadzība pēc attiecīga iekārtojuma — turbīnām, motoriem, slūžu aparaturas utt. Bet tā kā tā ir virsplāna būve, tad arī viss tās iekārtojums jāatrod virsplāna ceļā.

Apbraukājot daudzus valsts industrijas centrus, Uzbekistanas pārstāvji visur atrod atbalstu. «Mirušās ielejas» atdzīvināšana kļūst par visas tautas lietu. Meklējot divas turbīnas, kokvilnas apstrādātāji ierodas Rīgā, aizbrauc uz rūpnīcu «Ausma», kur šīs turbīnas var izgatavot. Bet situacija samezglojas tāpēc, ka atjaunojamā un rekonstruējamā fabrika neizpilda savu plānu un priekšlikums: steigšus izgatavot vēl divas turbīnas virs plāna — daudziem rūpnīcas strādniekiem šķiet fantazija. Jāmobilizē visi spēki, viss kolektivs, lai ne vien likvidētu atpalikumu, bet arī laikā veiktu brālīgo republiku godpilno pasūtījumu, pie tam tālu pārsniedzot parastās normas. Bet tāds jau ir mūsu socialistiskās iekārtas spēks, ka pat neiespējamais kļūst iespējams, kā to rāda šī luga.

Gļekova lugā ir šāda interesanta vieta. Kādā mezgla stacijā, kur krustojas ceļi uz Vidusaziju, vienlaicīgi ierodas rīdzinieki ar savām turbīnām, charkovieši ar motoriem, uralieši ar slūžu iekārtām... Tepat satiekas arī jauno specialistu brigade, kas steidzas darbā uz «Mirušo ieleju», lai visu šo iekārtu samontētu. Dārga katra stunda.

Par «Mirušo ielejai» lemtās kravas likteni dzīvi interesējas pat tādi cilvēki, kuriem, šķiet, nebūtu nekāda sakara ar šo lietu — stacijas bufetes pārdevēja, vilciena virskonduktors u. c. Šie vienkāršie padomju ļaudis visiem iespējamiem līdzekļiem cenšas palīdzēt nosūtīt kravu pēc iespējas drīzāk, un viņu kopējās pūles tiešām vainagojas panākumiem. Iekārtas pienāk laikā. Un tas var notikt tikai mūsu valstī, kur katrs cilvēks ne tikai pats jūtas savā likteņa saimnieks, bet ir arī atbildīgs par visu, kas notiek jebkurā padomju zemes stūrītī. Tieši no šīs kolektīvās atbildības sajūtas izaug tā pacelsme, kas rūpnīcu «Ausma» noved pie uzvaras.

Sevišķi raksturīgi «Dzīves straumē» parādīts, kā šī patriotiskā aizrautība maina cilvēku raksturu, viņu domāšanas veidu. Veco inženieri Katlapu, kas rūpnīcā «Ausma» nostrādājis divdesmit divus gadus un gandrīz visu savu dzīvi nodzīvojis kapitalistiskajā iekārtā, kas daudz ko nesaprot un daudz ko paša savtības dēļ arī negrib saprast, — arī viņu galu galā aizrauj šis jaunrades spēks.

Mainās ne vien vecais inženieris Katlaps; jauniņā rasētāja Maija, ko samaitājusi buržuaziski nacionalistiskā audzināšana, arī maina savus uzskatus, — iegūst dzīves mērķi. Jaunā padomju inženiere Zoja Pervenceva izaug par īstu padomju uzņēmuma vadītāju.

Lugā sevišķi interesants Iļjas Paramonova tēls. Šis cilvēks, kas ceļ elektrostacijas tundrā, Vidusazijas smiltājos, Tālajos Austrumos, — visur, kur vien viņš ierodas, nes sev līdz tieksmi pēc pilnības, tieksmi uzlabot darbu, pārveidot dzīvi, cilvēkus un arī dabu.

Lugas «Dzīves straume» interesanta īpatnība tā, ka tajā pat personīgie konflikti veidoti uz ražošanas pamatiem.

Lugā ir arī savi trūkumi. Ne visi tēli tajā izskatās pietiekami pilnasinīgi; dažiem no viņiem schematiska nokrāsa. Ne visas attiecības parādītas līdz galam. Brīžiem darbības izvēršanos nobremzē iesprausti epizodi, līdz galam neizstrādāta dialogu valoda. Bet visas šīs lietas ir labojamas. Neapšaubāmi, ka kopējā darbā teatrī (lugu gatavo Valsts Krievu Dramas teatris) autors novērsīs šos trūkumus un mūsu teatrī kļūs bagātāki par vienu vajadzīgu, aktualu lugu.

Luga «Dzīves straume» ir dziļš, reālistisks darbs. Tā rāda dzīvi tādu, kāda tā ir, reizē ar to parādot arī rītdienas perspektīvas.

S. M. KIROVS
par literaturu un mākslu

I. Kacs

Piecdesmit dienas pirms tautas ienaidnieku atentata S. M. Kirovs pēdējo reizi runāja VK(b)P Ļeņingradas apgabala un pilsētas komiteju plenumā. «Marksisms-leņinisms — tā ir vienīgā zinātne, kas māca darba ļaudis uzvarēt savus ienaidniekus» — tāds bija virsraksts šīs runas stenogramai. Runājot par bolševistiskās audzināšanas un darba ļaužu kulturalā līmeņa pacelšanas uzdevumiem, S. M. Kirovs dzēlīgi izsmēja darbiniekus, kuri nevar atrast laiku marksistiski leņiniskās teorijas studijām un daiļliteraturas lasīšanai.

«Daži atbildīgi darbinieki, — teica S. M. Kirovs, — palaikam lepojas, ka nelasa beletristiku. «Atradis, saka, ko darīt, ar beletristiku nodarboties, kad nav valas pat laikrakstus palasīt.» Te nav ko lielīties. Tas tieši liecina par mūsu nemākulību strādāt. Jāatrod laiks kā laikrakstam, tā arī Ļeņina un Staļina grāmatām, un ja tu ieskatīsies Marksā un Engelsā, arī šis laiks nav pazaudēts. Tāpat beletristikai jāatrod laiks, citādi smadzenes var sažūt.»

Ar savu personīgo piemēru S. M. Kirovs rādīja lieliskus marksistiski leņiniskās teorijas un visu kulturas bagātību apgūšmes paraugus. Tā Vladikaukazas cietumā pavadītajos gados (1911.—1912.) Kirovs daudz strādāja, izglītojot sevi, pārlasot krievu rakstnieku darbus. Par to liecina viņa vēstules no cietuma. «Lasu beletristiku», — raksta Kirovs vienā no vēstulēm. Kādā citā vēstulē viņš paziņo: «Atkal pārlasīju: Gogoli, Gončarovu, Saltikovu, Šelleru-Michailovu, Uspenski. Gaida savu kārtu: Daņilevskis, Ļeskovs, Boborikins utt.»

S. M. Kirova — Ļeņina un Staļina uzticīgā cīņu biedra un skolnieka, bolševiku partijas un padomju valsts izcilā darbinieka, revolucijas kvēlā tribuna un komunisma ideju talantīgā propagandista — rakstos mēs atrodam daudz tādu, kas veltīti literaturas un mākslas jautājumiem. S. M. Kirovs literaturu un mākslu arvien uzskatīja par politiskās cīņas un masu idejiskās izglītošanas varenu līdzekli. Lūk, kāpēc viņš arvien nikni uzbruka dekadentiem, arvien nikni cīnījās pret jebkādām mietpilsoniskām parādībām literaturā.

Vairākus gadus (1909.—1917. g.) Kirovs darbojās Vladikaukazas laikrakstā «Terek». Tieši laikrakstā «Terek» pirmoreiz parādījās raksts ar parakstu «S. Kirovs». Šis literarais pseidonims tad arī kļuva par Sergeja Mironoviča Kostrikova jauno uzvārdu, ar ko viņš kļuva pazīstams miljoniem cilvēku.

Viss Kirova žurnalista un kritiķa darbs vienmēr cieši saistījies ar revolucionārās cīņas mērķiem un uzdevumiem.

Tā, piemēram, analizējot Leonida Andrejeva radošo darbību, S. M. Kirovs uzskata viņa darbus par krievu literaturas dekadences spilgtāko paraugu. Kirovs rakstīja: «Andrejevs — metafizikis. Viņš dziļi tic, ka «ir augstākā vara viņpus pasaulu robežām, šai varā ir patiesība un negrozāmība». Kirovs pierādīja, ka Andrejeva reakcionarais domāšanas veids ietekmē arī viņa māksliniecisko metodi, kura attālina no realās īstenības un noved abstrakciju pasaulē, kas bīstama un kaitīga arī lielam māksliniekam. «Andrejevam neeksistē nedz Tatjanas, nedz Oņegini, nedz arī Ivanovi un Olesovi — par viņa radošā darba objektu kļuvusi Cilvēce»... Viņa darbos «cieš un pārdzīvo nevis Annas, Pēteri, Jāņi, bet cieš visa cilvēce vispār. Tāpēc viņa varoņi ir abstrakti, bieži vien nevar pat zināt, kur viņi darbojas («Anatema», «Okeans»); var tikai pateikt: virs zemes.»

Par tādiem dekadentiem kā Meterlinks, Vailds, Pšibiševskis Kirovs rakstīja: «Pilnīga saprāta ignorēšana (Meterlinks), atzīstot tam vienīgi zināmas

Piemineklis S. M. Kirovam Ļeņingradā

nelielas tiesības uz «pasaku» (Vailds), un, beidzot, saprāts — viszemiskāko uzdevumu izpildītāja lomā (Pšibiševskis) — lūk, perspektivas, ko paver mums šie trīs mākslinieki.»

Renegatu rakstu krājums «Vechi», kas sāka iznākt 1909. g., sludināja karagājienu pret demokratiju, pret progresīvāko krievu literaturu. Savos šā perioda rakstos S. M. Kirovs atmasko dekadences apoloģetus un krievu literaturas vēstures falsifikatorus. Renegatu nometnes reakcionarie «teoretiķi» pūlējās iztēlot krievu literaturas attīstību kā Rietumeiropas literaturas ideālu realizēšanu un atdarināšanu. Tieši pret tādu kļanīšanos un verdzisku izdabāšanu Rietumu priekšā bija vērstas Kirova rindas: «Rūpīgāk izanalizējot sabiedriskos apstākļus, kas radījuši pagājušā gadsimta krievu literaturu... — varētu konstatēt daudz ciešāku krievu literaturas saskari ar pašu krievu (nevis rietumeiropisko) dzīvi.»

«Poezija tur — kur dzīve, — rakstīja Kirovs 1912. gadā. — Ak, ja šo nelielo patiesību iegaumētu, piemēram, mūsu Gipiusi, Černiji, Beliji, Sašas, Andreji u. c., kuru vārdi tev, dievs kungs, ir zināmi...» Kirovs cīnījās par realismu, par Beļinska un Černiševska mantojuma propagandu un attīstību, par socialisma ideju un jaunu tēlu, kas parādījās M. Gorkija grāmatās, nostiprināšanu literaturā. Nostādot M. Gorkija darbus pretī L. Andrejevam, Kirovs parāda progresīvā pasaules uzskata lomu rakstnieka darbos: «Vietas trūkuma dēļ mums vairs neiznāk pakavēties pie Andrejeva darbiem. Teiksim tikai vienu. Viņa nemiera gars arī līdz šim nevar rast izeju no baigā loka «tā bija, tā būs» tanī laikā, kad kāds cits mūsu tautietis — Gorkijs karsti tic, un šai ticībā, ka «tā bija», bet drīz «tā nebūs», kvēlo visi viņa pēdējo gadu darbi.»

Gorkija spēks — viņa darbu patiesajā un spilgtajā realismā. Un «Mākslinieki-realisti, — rakstīja Kirovs, — arvien zīmēja tipiskus, tieši no dzīves ņemtus, dzīvus cilvēkus, un viņu varoņi runā un darbojas kā cilvēki. Foma Gordejevs — tipisks savu aprindu pārstāvis; tādu cilvēku daudz. Bieži vien jūs varat sastapt arī Bezsemjonovus un tamlīdzīgus. Bez šaubām, ir arī Satini. Vārdu sakot, mākslinieku realistu literaturā kā kaleidoskopā jūs redzat nebeidzamu rindu visdažādāko aprindu un stāvokļu cilvēku ar visdažādākajiem raksturiem un parašām, visu sabiedrības šķiru un grupu, visu profesiju un nodarbību, dažādu intelektualo un tikumisko līmeņu utt. pārstāvju. Katrs no viņiem īpatnēji dzīvo un domā, cieš un priecājas, cenšas un cīnās, mīl un ienīst. Katrs no viņiem — atsevišķs tēls.»

Rakstā par Beļinski («Lielais meklētājs»), kam izcila vērtība Kirova literarajā mantojumā, autors attīsta Ļeņina izteicienus par lielo krievu kritiķi un Staļina norādījumus par rakstnieka lomu revolucionarā atbrīvošanas cīņā. Kirovs rakstīja: «Beļinskis iemiesoja sevī visu protestu pret apkārtējo «nelietīgo īstenību» un visu sava ģenija varenību novirzīja patiesības meklējumos... Sākot ar jaunekļa gadu traģēdiju «Dmitrijs Kaļiņins» un beidzot ar īsi pirms nāves viņa rakstītajām vēstulēm, viss ir šo kvēlo meklējumu caurstrāvots... Beļinskis ieguva milzīgu audzinošu nozīmi un kļuva par mūslaiku zinātniskā pasaules uzskata priekšteci». Kirovs rāda šai rakstā, kā Beļinskis, satriecot fichteanisma «vulgaro īstenību» un Hegela «prāta īstenību», nonācis pie sabiedriskās, sociālās, revolucionarās īstenības, nemitīgi laužoties uz patiesību.

Vai esi idejiski bruņojies, atbilstoši revolucionarās cīņas mērķiem — lūk, kāds bija Kirova kriterijs katra mākslinieciska darba vērtējumā. Rakstā par L. N. Tolstoju Kirovs rakstīja: «Kas turējis ceļa rādītāja lāpu, kas apgaismo ceļu visai pasaulei, kā sirdi žņaugušas visas cilvēces sāpes, kas dzīvojis, cietis un priecājies par visiem, izņemot sevi pašu, — tas nevar mirt, tas dzīvos cilvēces sirdīs un mirs līdz ar to.» Kirovs pasvītroja, ka Tolstojs ir «vislielākais mākslinieks», «krievu zemes lepnums». Viņš sevišķi augstu cienīja Tolstoja nikno un spēcīgo protestu pret dzīves netaisnību un jūgu — to, ko Tolstojs pats izteica vārdos: «Nevaru klusēt». «Tolstojs, — rakstīja Kirovs, — īsteni tuvs un dārgs nevis oficialajai Krievijai, nevis tās liekulīgajiem sulaiņiem, bet tautai, tikai tur — Krievijas dziļumos... dzīvo atmiņas par viņu.»

S. M. Kirova rakstos un recenzijās, kas veltītas teatra jautājumiem, arī atrodam aicinājumus radīt progresīvu mākslu, kas atbilst tautas vajadzībām, palīdz tai cīņā un dzīvē. Teatris, pēc Kirova apzīmējuma, ir «savā ziņā skola». Savās teatra recenzijās Kirovs cīnījās par teatra pārveidošanu, tā tuvināšanu dzīvei, par jaunu repertuaru. Teatris Kirovam ir ne tikai izklaidēšanās vai apšaubāma labuma inscenējumu skate, teatrim jākalpo «nopietniem uzdevumiem un audzinošiem mērķiem», «teatris var darīt ļoti daudz. Tam lielas un plašas iespējas. Un tas arī atradīs plašu darba lauku ja, protams, mācēs izprast tās prasības, kuras uzstāda laiks, un spēs atbildēt šīm prasībām».

«Pēdējo gadu teatris, — rakstīja Kirovs tai laikā, — tā ir nebeidzama neirastenisko lugu vai kaut kādas viņpasaules garā radītu darbu virkne», tas «ir gaudu un histerijas pilns»... «Visa mūsu dzīve un katrs tās posms paiet lielu notikumu zīmē, un, dabiski, nevar norobežoties un palikt kaut kur tur, aiz dzīves robežas.»

S. M. Kirovs aizvien aizstāvēja partijas pozicijas mākslas laukā, nesamierināmi cīnoties pret vulgarismu un bulvara garu uz teatru skatuvēm.

Padomju Savienības tautas svēti glabā atmiņas par mūsu partijas lielāko celtnieku — S. M. Kirovu, ko neģēlīgie ienaidnieki ļaundarīgi nogalinājuši pirms 13 gadiem. Kirova literarā un kritiķa darba mantojums ir bolševistiskās kritikas spilgtākā lappuse. Kirova darbi mākslas kulturas jautājumos māca mums partijas principialitati, dedzību un mērķtiecību, māca leņiniski, staliniski vērtēt literaturas un mākslas parādības.

Pavasara vēstnesis

A. Sarma

Varonīgu cīņu, smagu zaudējumu un skaistu uzvaru pārpilns ir ceļš, ko nostaigājusi padomju tauta un tās avangards — strādnieku šķira. Daudz labāko, pašaizliedzīgāko cīnītāju ir atdevuši savas asinis, lai nākamās paaudzes varētu dzīvot, lai darba ļaudis kļūtu savas zemes saimnieki, lai uzvarētu socialisms. Nekad nezudīs kritušo varoņu piemiņa, tāpat kā nebija izliets velti ne piliens viņu kvēlo asiņu. Arī šodien, kad padomju tauta, tēraudcietas apņēmības apgarota, darbā nostiprina un attīsta savu uzvaru augļus, izcērt arvien plašāku savu ceļu uz komunismu, arī šodien kritušie kaujinieki ir ar mums, palīdz mūsu cīņā un darbā. Viņu varondarbs iedvesmo šīsdienas cīnītāju, uzliek tagadējā laika cilvēkam pienākumu būt cildeno uzdevumu cienīgam, turpināt to gaitu, ko jau sen pirms mums uzsāka mūsu tautas labākie dēli un meitas.

Viens no skaistākajiem varoņtēliem padomju tautu revolucionarās cīņas vēsturē ir drosmīgais bolševiks, nelokāmais leņinietis Nikolajs Baumanis. Viņa dzīvei un darbībai veltīts S. Mstislavska romans «Pavasara putns», kas Jāņa Grota tulkojumā nupat iznācis arī latviešu valodā. Grāmata saista lasītāju kā ar savu saturu, notikumu un darbības bagātību, tā arī ar svaigo, vijīgo valodu.

Ar Nikolaju Baumani iepazīstamies, kad viņš slepeni pāriet vācu-krievu robežu. Partijas Centralās Komitejas un Ļeņina uzdevumā viņam jādodas uz Maskavu, lai organizētu un aktivizētu tur proletariata spēkus. Jau ar pirmajiem soļiem dzimtenē sākas asa, nežēlīga cīņa. Baumanim ik uz soļa uzglūn žandarmi un žandarmerijas aģenti. Cariskā patvaldība jūt, cik bīstams pretinieks ir Baumanis. Tāpēc cariskā iekšlietu ministrija netaupa līdzekļus, lai drosmīgo revolucionaru sagūstītu. Bet Baumaņa bagātā pieredze pagrīdes darbā palīdz viņam pārvarēt visus šķēršļus, izvairīties no visām lamatām. Taču cīņa pret atklāto ienaidnieku — žandarmiem un spiegiem nebūt nav grūtākā un nozīmīgākā, kas jāizcīna patiesajiem revolucionariem. Strādnieku šķirai daudz bīstamāks un kaitīgāks ir partijas iekšējais ienaidnieks — menševiki. Tajā laikā, kad Baumanis ierodas Maskavā, partijas organizacijas vadība jau bija nonākusi menševiku rokās. Praktiski tas nozīmēja, ka organizatoriskais un propagandas darbs strādnieku vidū bija pilnīgi panicis. Pagrīdes tipografija nedarbojās, strādnieku pulciņi eksistēja pilnīgi izolēti, bez kopēja plāna un vadības. Launākais bija tas, ka šis panīkums nebūt nebija Maskavas komitejas vietējās vadības nespējības rezultats. Šo panīkumu menševiki bija radījuši apzinīgi, tas bija viņu politiskā kursa rezultats. Kā launa slimība menševiku nodevība ārdīja partiju no iekšpuses. Tieši cīņai pret šo slimību, pret menševistisko, buržuazijai iztapigo politiku Ļenins sūtīja uz Krieviju Nikolaju Baumani. Savu uzdevumu Baumanis veic ar apbrīnojamu drosmi, enerģiju un pašaizliedzību. Viņa darbs norit ārkārtīgi grūtos apstākļos. Žandarmerija zina, ka Baumanis ir Maskavā. Viņam seko desmitiem spiegu. No otras puses — uz katra sola viņa rīcību sabotē menševiki, atstāj viņu bez līdzekļiem, rada apstākļus, kuri piespiež Baumani uzņemties nevajadzīgu risku.

Bet Baumanis ir īsts Ļeņina skolas revolucijas darbinieks. Viņš pārvar visas grūtības, izkaro bolševiku vairākumu Maskavas komitejā, vadošam darbam izvirza spējīgus strādniecības pārstāvjus, organizē streikus, iekārto pagrīdes spiestuvi, izplata proklamacijas, īsi sakot — pilnīgi atdzīvina revolucionaro kustību Maskavas proletariatā. Taču šāda sekmīga darbība nenoris visai ilgi. Nodevības dēļ Baumanis krīt žandarmu rokās. Viņu iesloga Kijevas cietumā. Arī ieslodzījumā drosmīgais cīnītājs nepagurst. 1902. gadā viņš organizē leģendaro desmit «iskriešu» bēgšanu no cietuma un atgriežas Šveicē.

Ārzemēs viņš nepavada ilgu laiku. Ar jaunām Ļeņina instrukcijām viņš atgriežas Krievijā. Atkal Maskava ir galvenais viņa darbības lauks. Sareiz darbs sevišķi nopietns, jo briest revolucijai izdevīgi apstākļi. Sakarā ar nepopularo un neveiksmīgo krievu un japaņu karu tautas masās strauji aug nemiers ar carisko patvaldību. Šis nemiers tagad jāorganizē, jādod tam noteikts mērķtiecīgs virziens. Proletariata partija jāsagatavo gaidāmās revolucijas vadībai. Atkal jācīnās pret menševikiem, jāsalauž viņu pretdarbība, viņu centieni paklauties buržuazijai. Arī darbības apstākļi kļuvuši vēl grūtāki, jo menševikiem izdevies sagrābt savās rokās partijas Centralo Komiteju. Bet nekādi šķēršļi nespēj salauzt Baumaņa apņēmību. Strādniecība seko Ļeņina norādījumiem, partijas pagrīdes darbs ievirzās Ļeņina nospraustajā gultnē.

Ar menševiku atbalstu partijā iespiedušies provokatori. Provokacijas rezultatā Baumanis atkal «iekrīt». Bet strādnieku kustībai jau dots pareizais virziens. Tā vēršas plašumā un spēkā. Bruņota cīņa pret patvaldību ir neizbēgama. Pienāk slavenais 1905. gads. Carisma ēka satricināta pašos pamatos. Apstākļu spiesta, žandarmerija nolemj Baumani no apcietinājuma atbrīvot. Bet zināmā izcilā revolucionara lielo ietekmi proletariatā, viņa nelokāmo apņēmību sākto cīņu turpināt līdz uzvarai, cara vara sagatavo nežēlīgu slepkavību. Baumanis izkļūst brīvībā 1905. gada 17. oktobrī, bet jau pēc divām dienām kādas strādnieku demonstracijas laikā kāds «ochrankas» spiegs viņu nodevīgi nonāvē. Taču arī pēc nāves Baumaņa spēks jūtams tikpat iedarbīgi kā viņa dzīves laikā. Krītušā varoņa bēres izvēršas par lielisku, līdz tam laikam Maskavā nepiedzīvotu politisku manifestaciju. 200.000 strādnieku demonstrē savu solidaritati ar bolševikiem, apņēmību turpināt cīņu par socialo taisnību. Baumanis bija vēstnesis tam pavasarim, kuru padomju tautām atnesa lielais Oktobris.

S. Mstislavskis par šo pašu temu, izmantojot romana otrās daļas materialu, izveidojis lugu «Strazds — pavasara putns». Šī luga pašlaik A. Bangas tulkojumā redzama uz Jaunatnes teatra skatuves. Izrāde sagatavota Latvijas PSR nopelniem bagātā skatuves mākslinieka Borisa Praudiņa un režisora Alfreda Vāveres vadībā. Jaunais inscenējums ir arī rosīgā kolektiva jauna darba uzvara. Varējām priecāties gan par izrādes saliedētību, bet visvairāk par pareizi nosprausto un pareizi realizēto inscenējuma idejisko virzienu. Visā pilnībā atzīstams inscenētāju galvenais mērķis — Baumaņa tēlā akcentēt Ļeņina ideju realizētāju un pasvītrot cīņu pret menševikiem, atmaskot menševiku nodevību. B. Praudiņš un A. Vāvere labi sapratuši autora nodomu un pratuši šo nodomu izteiksmīgi atklāt skatuves tēlos.

B. Praudiņš tēloja centralo — Baumaņa lomu. Jau ilgāku laiku nebijām māksliniecu redzējuši uz skatuves. Viņa atgriešanās aktivās aktiera gaitās izrādījās ļoti veiksmīga. Baumanis Jaunatnes teatrī bija patiešām kvēls cīnītājs, nesamierināms pretinieks savas šķiras ienaidniekiem un nodevējiem, lietpratīgs un nenogurdināms organizators un gudrs konspirators. Vislielākais B. Praudiņa nopelns šajā lomā tas, ka viņš prata atklāt Ļeņina vadošo lomu revolucionarajā kustībā. Uz skatuves Ļeņins ne brīdi neparādās, jo lugas darbība risinās Maskavā, bet Ļeņins tai laikā dzīvoja Šveicē. Tomēr Ļeņina gribu, viņa skaidro prātu, pravietisko skatu nākotnē skatītājs juta ar lielisku skaidrību. Izcils tēlotāja panākums arī tas, ka viņš savā tēlā kā optiskā lēcā prata sakoncentrēt darba ļaužu nedalīto uzticību un mīlestību pret Ļeņinu.

Veiksmīgus, labi izdomātus un nevainojami izveidotus tēlus, kā jau teikts, radījuši tikpat kā visi tēlotāji.

Ļoti interesantu, sulīgās krāsās zīmētu strādnieka revolucionara Kozubas tēlu devis Bernhards Priedītis.

Profesionalajā nozīmē līdzvērtīga bija Kozubas sievas Ņuras lomas tēlotāja Lūcija Baumane. Krietni savu uzdevumu veica arī skolotājas revolucionares Irinas tēlotāja Irma Bune.

Zīmīgu provokatores Annas Jegorovnas tēlu radījusi Anna Bormane. Sevišķi spēciga viņas spēlē aina pie Mednikova.

Viena no spilgtākajām figurām izrādē bija žandarmu virsnieks Mednikovs. Alfreds Vāvere prata izteiksmīgi parādīt viņa cietsirdību, cinismu revolucionārās kustības apkarošanā.

Aina no S. Mstislavska lugas «Strazds — pavasara putns» inscenējuma Jaunatnes teatrī. B. Vdovenko foto

S. M. Kirova muzejā

Osv. Kublanovs

Ņevas labajā krastā, kastaņu un kļavu ēnotā vietā saplūst trīs ielas, kas nosauktas triju ievērojamu vīru vārdos: Maksima Gorkija prospekts, Kirova prospekts un Kuibiševa iela.

Nams šo ielu krustojumā glabā vēsturiskas tradicijas. Tā ir bijušās baletdejotājas Kšesinskas savrupmāja. 1917. gada aprilī Ļeņins, atgriezies dzimtenē, no šīs savrupmājas balkona runāja strādniekiem un kareivjiem.

Tai laikā te bija novietojies bolševiku partijas štabs. Dienu un nakti notika VK(b)P Centralās Komitejas sēdes.

Patlaban šai namā Ņevas krastā atrodas S. M. Kirova muzejs. Šeit rūpīgi savākts viss, ko skārusi Sergeja Mironoviča roka, ko apdvesusi viņa elpa, dokumenti, fotografijas, relikvijas — viņa slaveno darbu mēmie liecinieki.

Eksponati, kas izvietoti 14 muzeja zālēs, ilustrē visus neaizmirstamā vadoņa dzīves galvenos posmus. Bērnības mājienes Uržumā, audzināšana mazgadīgo bāreņu patversmē, revolucionārā skrejlapiņu iespiešana pagrīdes tipografijā Tomskā, revolucionārā darbība Kaukazā, Astrachaņā, diplomatiskais darbs Gruzijā, uzturēšanās Bakū un Ļeņingradas rūpniecības un kulturas rekonstrukcijas periods, kas tik bagāts drosmīgiem pasākumiem.

Pēdējās zāles krēslā, karogu un marmora memorialo plākšņu vidū aizkustinoša relikvija — asinīm apslacītā Sergeja Mironoviča cepure.

Zem muzeja vitrinu stikla redzamas piezīmju grāmatas, konspekti, personīgā archiva lapas, VK(b)P Centralās Komitejas mandati ar S. M. Kirova vārdu. Savākts daudz personīgo lietu. Vladikaukazas laika grāmatplaukts ar grāmatām, Astrachaņas perioda ādas apģērbs, «diplomatiskais» uzvalks, saglabājies kopš 1920. gada, Kirova medību piederumi, padomju zemes dažādu organizaciju un uzņēmumu dāvanas, kas pauž Kirova iedvesmotos sapniegumus, viņa skolnieka gadu zīmējumi, vēdeklveidīgi saliktie Ļeņingradas, Baku, Astrachaņas un Vladikaukazas laikraksti ar Sergeja Mironoviča rakstiem, viņa kapa vainagi, daudzas gleznas, zīmējumi un skulpturas.

Pilsoņu kara laikmetam veltītā zālē pie sienas atrodas S. M. Kirova Ordžonikidzem adresētās vēstules autografs:

«Dārgais Sergo!

Rīt braucu uz Rīgu. Šodien ilgi runāju ar Iljiču. Iljičs domā, ka man ātrāk jāatgriežas no Rīgas un jābrauc strādāt uz Kaukazu, kur tev, pēc viņa domām, arī katrā ziņā jāpaliek...

— — — — — — — — —

CK nolēma laicīgi komandēt uz Kaukazu b. Staļinu, kas šais dienās izbrauc, solās palikt 1½—2 mēnešus. Poļiem mēs piedāvājām mieru ar viņiem visai izdevīgiem nosacījumiem. Pagaidām poļi uzskata par labāku uzbrukt mums nekā pieņemt mūsu miera nosacījumus. Nu, esi sveiks, ceru, drīz redzēsimies, skūpstu tevi, sveiciens Zinaidai Gavrilovnai.

Tavs S. Kirovs»

Dažas dienas vēlāk, pēc šīs vēstules nosūtīšanas (1920. gadā), Kirovs ieņem savu vietu pie padomju delegacijas galda Rīgas Rātsnamā, lai uzsāktu miera sarunas ar Poliju.

Daudzie eksponati, ko saglabājuši muzeja darbinieki dziļā aizmugurē un kas tagad pēc kara atkal atrodas Ļeņingradā, stāsta par kādu lielā revolucijas tribuna varonīgās dzīves ievērojamu epizodu.

DAŽAS PILSĒTU IZBŪVES PROBLEMAS

J. Gailis

PSRS Architekturas akadēmijas īstenais loceklis N. J. Kolli savā grāmatā «Общественные центры малых и средних городов» (PSRS Arch. akad. 1947. g. izd.), apskatot mazu un vidējo pilsētu sabiedrisko centru veidošanu, skaidri norāda sabiedrisko ēku nozīmību pilsētas ansambļu veidošanā.

Buržuāziskās Latvijas laikā iespēja tautai piedalīties sabiedriskajā dzīvē pamazām izzuda. Atklāti to ar kailu varu pārtrauca 1934. gadā, kad nodibinājās nelielbežotā lielsaimnieku un kapitālistu diktatūra, ārvalstu fašistisko režimu atbalstā. Pilsētu sabiedriskās dzīves centri buržuāziskās Latvijas pastāvēšanas laikā neizrādīja nekādu tendenci attīstīties. Pat Rīgai nav sava koncentrēta sabiedriska centra. Sabiedriskās ēkas stipri izkaisītas plašā teritorijā, iestarpinādamās starp parastiem dzīvojamiem īres un veikalu namiem. Provincē, saprotams, stāvoklis bija vēl sliktāks. Parasti vienīgais sabiedriskais laukums bija reizē arī vecais tirgus laukums, kuram tad nu arī piekļāvās pilsētas valdes nams (Jelgavā). Vēl biežāk pilsētas valdes nams strādās pie kādas no pilsētas galvenajām ielām (Valmierā, Daugavpilī).

Tātad par kaut kādām vietējām tradicijām pilsētu sabiedrisko laukumu veidošanā buržuāziskās Latvijas laikā nevarēja būt ne runas. Buržuāziskās Latvijas laikā nav izveidots neviens sabiedrisks pilsētas laukums, bet gan, pilnīgi otrādi, bija novērojama tendence izskaust brugētus laukumus pilsētas centrā, tos parasti pārvēršot skvēros (Liepājā, Cēsīs) vai pat apbūvējot ar sabiedriskām ēkām (Daugavpilī). Tautas līdzdalība politiskajā un sabiedriskajā dzīvē buržuāziskajā Latvijā nīkuloja un beidzot pavisam tika iznīcināta, tāpēc lieki bija kļuvuši arī pilsētu laukumi, kur iedzīvotāji varētu sapulcēties. Mūsu pilsētas pazina laukumus, kuri kalpoja tikai tīri utilitāriem mērķiem, kā staciju priekšlaukumi un tirgus laukumi.

Jau 1944. gadā, tūlīt pēc Rīgas atbrīvošanas, Latvijas PSR architektu sanme ar lielu pienākuma apziņu un sajūsmu ķērās pie vācu okupantu sagrauto mūsu provinces pilsētu atjaunošanas un rekonstrucēšanas projektu izstrādāšanas. Pie generalo izbūves plānu projekta kā ilustrativu pielikumu prasīja pilsētas sabiedriskā centra variantu, bet pie apbūves projekta pat pilsētas architektoniskā rakstura noteicējus galveno ielu garengriezumus.

Ja sākumā vietējo architektu un no pārējām savienotajām republikām iebraukušo architektu darbos, kā pats par sevi saprotams, pilsētas galvenā ansambļa dominējošā ēka bija pilsētas strādnieku deputatu padomes nams (Jelgava, Daugavpils, Valmiera), tad vēlākajos projektos, notrulinoties politisko pārmaiņu asai uztverei, sāk parādīties citas tendences, un drīzi vien pilsētas galvenā ansambļa dominējošā ēka top pilsētas teatris vai citas kulturas celtnes, bet padomju varas simbolizētāji — strādnieku deputatu padomes nami tiek pakārtoti tam kā otrā plāna ēkas.

Vadoties no padomju pilsētu projektēšanas prakses pieredzes, akad. N. J. Kolli norāda, ka pilsētas galvenā sabiedriskā laukuma lielumam jābūt šādam: 1) ar iedzīvotāju skaitu no 3 līdz 10 tūkst. — 0,7—1,0 ha; 2) ar iedzīvotāju skaitu no 10 līdz 25 tūkst. — 1,0—1,5 ha; 3) ar iedzīvotāju skaitu no 25 līdz 100 tūkst. — 1,5—2,5 ha.

Jāsaka, ka Latvijas PSR pilsētu sabiedriskos laukumus projektējot, to lielumus pieņēma uz pašu autoru un Architekturas Padomes apsvērumu pamata un tie daudz neatšķiras no šiem datiem, tā ka tai ziņā viss visumā ir kārtībā. Tālāk N. J. Kolli dod arī norādījumus par rajonalo laukumu, teatru priekšlaukumu, staciju priekšlaukumu un tirgus laukumu lielumu.

Galveno valsts un sabiedrisko ēku kompleksā akad. N. J. Kolli min pilsētas, rajona un apgabala strādnieku deputatu padomes namus, pilsētas, rajona un apgabala partijas organizacijas ēkas, kreditu iestādes, tiesu iestādes, saimniecisko organizaciju, vietējās dažādu ministriju nodaļu pārvaldes, pasta, arodsbiedrību u. t. t. ēkas. Bet «... vadošo vietu ieņem strādnieku deputatu padomes un partijas organizaciju ēkas. Šīm ēkām jāizdala labākās vietas pilsētā un jānodrošina noteicošais stāvoklis pilsētas citu sabiedrisko ēku ansambļi un kompleksā. Padomju ēkas novietojumam pilsētas plānā jāpasvītro un jāizteic padomju varas visu tautu aptverošais, demokratiskais raksturs, tās ciešās saites ar tautu, no kuras tā rodas» un uz kuras tā balstās.» Un turpat nedaudz tālāk Kolli pasvītro, ka «Apvienojumā ar pieminas celtnēm strādnieku deputatu padomes namam jāveido galvenās kompozicijas kodols, pilsētas centralais ansamblis.»

Saprotams, ka teatra celtnei, sevišķi, ja tas ir vienigais teatris pilsētā, N. J. Kolli ierāda izcilu vietu, bet viņš nepārprotami to uzskata par pakārtotu attiecībā uz strādnieku deputatu padomes nama lomu pilsētas galvenajā ansamblī.

«Nelielā apdzivotā vietā ar pilsētas raksturu pie viena visas pilsētas mēroga sabiedriskā centra un laukuma, uz tā, kā likums, jābūt novietotam pilsētas strādnieku deputatu padomes namam, pie tam šai ēkai jāieņem galvenā, noteicošā vieta dotās apdzivotās vietas pilsētas centra ēku ansamblī». Bez tam uz šā laukuma acīm redzot jānovieto, kā tālāk atzīmē akad. N. J. Kolli, partijas, teatra, muzeja u. tml. ēkas.

Tātad nav šaubu, ka dažos gadījumos mēs esam pielaiduši šai ziņā politisku kļūdu, aizraudamies ar estetiskiem apsvērumiem, un paklāvuši visas pilsētas galvenā ansambļa ēkas teatra celtnei, kas no pirmā acu uzmetiena ir visreprezentablākā un monumentalākā ēka pilsētā.

No šīs atziņas tad nu lai arī mēs vēdāmies savā turpmākajā darbā, bet, lai novērstu šādu un tamlīdzīgu kļūdu atkārtošanos, domājams, nepieciešams lielā un atbildīgā politiskās audzināšanas darbs architektu aprindās. Tas jāorganizē un jāveic roku rokā Architekturas Pārvaldei un Latvijas Padomju Architektu savienībai.

«TAS STIPRĀKS PAR VISU»

(Vadima Koževņikova stāsti latviešu valodā)

A. Jansons

Mēs zinām, kā sākās Lielais Tēvijas karš, kā mūsu Dzimtenes robežās ielauzās fašistu ordas. Mēs zinām arī, ka no tā brīža sākās padomju tautas cīņa uz dzīvību vai nāvi. Mūs mazāk pārsteidza pats šis lēbrukums kā zvēriskā neģēlastība, ar kādu fašisti vērsās pret padomju cilvēkiem, lai tos iznīcinātu. Ja cītas tautas fašistu meženība varēja iebiedēt, nospiest tās ceļos fašisma priekšā, tad lepnajā un brīvajā padomju tautā tas iededza tikai kvēlāku naidu, nostiprināja tās gribu sakaut un uzvarēt ienaidnieku.

Cīņā stājās visi mūsu ļaudis. Kas spēja rīkoties ar ieročiem, tas gāja uz fronti. No strādniekiem, zemniekiem, inteliģences, šiem mierīga darba dižajiem ļaudīm, izauga armija, kam nav un nevar būt līdzīgas pasaulē, kuras varondarbi dzīvos mūžos, kurus ar dziļu cieņu un apbrīnu pieminēs paaudzes. Šī cīņa, kas cilvēci izglāba no fašisma, kas miljoniem vienkāršu mūsu cilvēku pārvērta par varoņiem, bija neizsmeļamu literaru bagātību avots mūsu raksiniekiem un žurnālistiem kara laikā, tā ir šāda avots šodien un būs vēl nākamajām paaudzēm, tāpēc mēs ar sevišķu interesi sekojam visam tam, kas mūsu literaturas druvā parādās par Tēvijas kara cīnām, kas lielākā vai mazākā apjomā parādā, kāds ir padomju cilvēks kauju ugunīs.

Nesen Latvijas valsts izdevniecība laidusi klajā Vadima Koževņikova stāstus un mākslinieciskos aprakstus ar kopējo nosaukumu «Tas stiprāks par visu.» Šie stāsti un apraksti nepretendē uz vispusīgu padomju cilvēka — Padomju Armijas karavīra tēla parādīšanu, bet, radušies kauju laikā, tie palīdzēja pašiem cīnītājiem saskatīt sevi, atklāt savu dvēseli. Rakstnieks jau pašā cīņas procesā centās saskatīt tos jaunos padomju cilvēku vaibstus, kas viņus moraliski pacēla nesalīdzināmi augstāk par kapitalistisko valstu cilvēkiem.

Ņemsim vienu raksturīgu līniju — karavīra augšanu un nobriešanu par īstu cīnītāju kaujas laukā. Nav šaubu par to, ka, pirmo reizi nokļūstot starp ložām un šķembām, ieraugot savu biedru asinis, cilvēka sirds pagurst, iedrebas. Ne visi uzreiz atrod tūso līdzsvaru, bet šeit paligā nāk karavīru sabiedrība, šī karā izveidojusies skarbā kopība. Mēs pazīstam imperialistisko armiju karavīru disciplinu, zinām tur izveidojušos specifisko zaldatu psiholoģiju, kur katrs cenšas izdomāt vairāk iemeslu, lai kaujā nepiedalītos, lai, ejot uzbrukumā, no tranšejas izlēktu pēdējais. Tā imperialistisko laupītāju armijās ir dabiska un nenovēršama parādība. Īstais varonis starp karavīriem tas, kuram izdevās nepiedalīties laupītāju armijas uzdevumu izpildē.

Pavisam citāds ir Padomju Armijas karavīrs. Viņš grib dzīvot, ne dzīvot par katru cenu, bet dzīvot kā Padomju zemes pilsonis, dzīvot, lai cīnītos un uzvarētu. No šīs iekšējās nepieciešamības veidojas padomju karavīru psiholoģija — līdzinātīes nevis pēc tiem, kas skatās atpakaļ uz aizmuguri, bet pēc tiem, kas iet trieciena pirmajās rindās. Tā izaug arī pavisam citādas karavīru attiecības, šeit nevar būt vienaldzīgo, gauso un neizdarīgo, jo kaujas uzdevums ir kopīgs un kopīgi tas jāveic ar mūsu spēku piepūli.

Koževņikovs vairākos stāstos («Kuzma Terasjuks», «Stipruma mērauklā», «Divi biedri un citos) rāda šīs jaunās attiecības. Padomju karavīri novērsas no glēvieni un nevarīgiem cilvēkiem, viņi cenšas tos piespiest kļūt par īstiem cīnītājiem. Šīs attiecības var briežiem likties par asām, cietām, bet tāda ir cīnītāju dzīve, tā neatzīst mīkstčaulību. Uzvaru neizcina ar skaistām frazēm, bet sviedriem un asinīm. Karavīrs var būt arī aizkustinoši maigs un izpalidzīgs ar savu biedru, ja tas ir izdarījis kaut ko lielu, ja tas bezbailīgi upurējies kopējās cīnas un uzvaras vārdā. Tā ir jauna psiholoģija karavīra dzīvē, kādas nav un nekad nav bijis citās armijās, kas varēja kļūt tikai par Padomju Armijas morālā spēka, iekšējās disciplinētības nosacījumu. Šis psiholoģijas ietekmē aug katrs mūsu armijas loceklis, tā necieš savā vidū zakpastalas un tūļas. Viens no stāstiņa «Milestība uz dzīvi» varoņiem saka: «Kas baidās nāvi, tam jāiznīcina tā, nogalinot ienaidnieku.»

Padomju tautas uzvaras griba bija milziga, tā deva tai varenu trieciena spēku, pārvēršot vienkāršus cilvēkus par varoņiem. Kā izņēmumi kļūst kūtrās dvēseles, kas viegli un ātri šķiras no miesas.

Partizans (stāstā «Marts-Aprilis») stāsta:

«Agrāk es vistu nevarēju nokaut. Kori tenoru dziedāju. Biškopis — mierīga nodarbošanās. Bet cik vāciešu esmu nokāvis!

— Es esmu nikns, aizvainots cilvēks.»

Fašisms aizvainoja mūsu tautas jūtas, tas gribēja dubļos samīt to, kas mūsu ir svets, bet tas nekad nevarēja notikt, kamēr dzīvs bija padomju cilvēks, kamēr pulsēja viņa sirds, kaisa asinis.

Ienaidnieku sit ne tikai ar drosmi un techniku, to sit ar prātu, ar izdomu, kaujās prasmi. Vienmēr jaunus un jaunus kara strateģijas un taktikas paņēmienus izlietoja Padomju Armijas komandieri un pat vienkāršī ierindas kareivji un seržanti. Stāstā «Karavīra laime» Koževņikovs rāda izlūku. Desmitiem paņēmienu šis izlūks izlieto, lai atklātu ienaidnieku, viņa asprātīgā izdoma un izlūka izturība dod iespēju sataustīt visaspēlētākos ienaidnieka uguns punktus. Komandieris atzīstas: «Karā, redziet, cilvēki pilnībā atklāj savu raksturu. Vāciešī — savu, mēs — savu. Man, komandierim, interesanti kaut ko no vācieša aizgūt, bet nav nekā. Un es no sava Čerkarkova mācos.»

Īpatnēju vietu krājumā ieņem stāsts «Tas stiprāks par visu». Amerikanu žurnalists, kas sūtīts pie Dienvidslavijas partizaniem, lai par to darbību rakstītu amerikaņu laikrakstos, pāriet pie partizaniem un cīnās kopā ar tiem. Šis žurnalists, pēc tautības chorvats, kādreiz kopā ar brāli aizbrauca no savas dzimtenes, jo tādas viņam nebija — tur saimniekoja muižnieki un kapitalisti. Arī Amerikā viņš neatrada sev dzimteni, bet tikai kaut kā pelnīja iztiku. Tagad kopā ar visu savu tautu viņš atradīs tēvīju, ar asinīm to atkarojis ienaidniekam. Savas dzimtenes mīlestība viņam stiprāka par visu. Atgriezties Amerikā, lai kalpotu kapitalistu melu, sensaciju un kengu lapās, viņš vairs nedomā. Jaunā Dienvidslavija iekaro visas tautas mīlestību.

Koževņikova stāsti un tēlojumi, protams, nepaver vispusīgu skatu padomju cilvēku ideijskajā un dvēseles dzīvē. Tanis pēc būtības ir aizkartas tikai dažas stīgas, bet tās skan loti izjusti, ar lielu pārdzīvojuma spēku.

Koževņikova valoda ir pasmaga, pat robusta, par cik viņš liek runāt pašiem varoņiem savā īpatnējā kareivju mēlē. Vietām, šķiet, tā ir ne tik daudz kareivju valoda kā vienkārši rakstnieka stila maniere. Tas, bez šaubām, sagādāja lielas grūtības tulkotājam, jo dažādo idiomu daudzums grūti paklaujas tulkošanai. Grāmatas tulkotājs Jadvigs Marts turējies stingri pie teksta, tulkojot gandrīz vārdu pa vārdam, kas valodu vietām padarīja vēl smagāku. Tā mēs lasām: «Pie lidotāju galda vienmēr daudz troksņa. Brokasta laikā dabūja kapteinis Ļutovs.» Un tālāk pastāstīts, kā viņš taranēja vācu lidmašīnu. Bet ko tad dabūja kapteinis? Izlasi krievu tekstu, un viss ir skaidrs: «Во время завтрака досталось капитану Лютову». Būtu pavisam nepārprotami, ja tulkotu: «Brokasta laikā sadeva kapteinim Lutovam.» Bez tam ir vesela rinda vārdu, kuriem, liekas, latviešu valodā nav tādu pavisam cieši atbilstošu apzīmējumu, bet arī tulkotājs ne vienmēr izvēlējies pašus izdevīgākos. Piemēram, «Настороженный взгляд» tulkots kā «ausīgi skati». Ausīgs zināmā nozīmē tāpat kā acīgs var būt sinonims uzmanīgam, attapīgam, bet «ausīgs skats» — to grūti iedomāties. Artieristiem sen zināms, ka «вычислитель» ir izskaitļotājs un nevis aprēkinātājs. Arī grāmatā abi šie vārdi sajukuši, vienā vietā rakstot aprēkinātājs, otrā — izskaitļotājs. Neskaidrs ir arī apzīmējums — spēka cechs. Šķiet, ka dažus tuvāk būtu īstenībai, ja sacītu spēkratu cechs.

Un pēdīgi pavisam īss teikums: «Вынуждать у немца танки приходится» pārtulkots «No vāciešiem tankus nākas mānīt ārā.» Vai nebūtu vienkāršāk un labāk: «Vācu tankus nākas izmanīt.»

Visumā, vēlreiz jāatzīmē, ka tulkotāja uzdevums bijis loti grūts un veikts tas labi, tikai valadzēja izvēlēties vienkāršāku un plūstošāku valodu, necenšoties pēc pārāk burtiska tulkojuma.

CIEMOS pie kolchozu ļaudīm

Ādolfs Talcis

Ceļojuma piezīmes

Braucot no Gruzijas galvaspilsētas Tbilisi uz Kachetiju, pa ceļam iegriezāmies Magaru ciema kolchozā «Sromā», kas nozīmē — darbs. Šajā kolchozā apvienotas 320 saimniecības ar 1600 ha aramzemēs. Kolchozam pieder pāri par 10 tūkstoš aitu, 580 govis, 207 zirgi, 68 buivoli un vairāki simti sīklopu un mājputnu. Labs aitu gans kolchozā te ir tikpat lielā cieņā kā ikviena cita darba pirmrindnieks. Kad pēc iepazistināšanas ar saimniecību kolchoza priekšsēdētājs, demobilizējies karavīra Michails Navrozašvili, mūs uzņēma savā gliti iekārtotajā namā, blakām izciliem kviešu, kukuruzas un vīnogu audzētājiem cienīgi sēdēja aitu gani Michails Džanigašvili un Visarions Matašvili. Kolchoza priekšsēdētājs viņus cildināja kā priekšzīmīgus aitkopjus un pašaizliedzīgus socialistiskā īpašuma sargātājus. Džanigašvili brigadei pavasarī bija uzticētas 1700 aitas un 950 jēru. Tie bija izaudzēti un labi saglabāti. Tāpat savu ganāmpulku bija saglabājis Matašvili.

Klusi un mazrunīgi bija šie vienkāršie vīri. Viņi bija iemīļuši kalnus un savu darbu kā dzīvei neatņemamu sastāvdaļu.

— Aitas ir jāuzrauga, citādi taču nevar, — sacīja Džanigašvili, savām brūnajām acīm skatīdamies kaut kur prom, kādos tālos ganāmpulkos.

— Vai visu vasaru pavadāt kalnos, vai reizēm atnākat arī uz leju? — — jautāju ganu viriem.

— Atnākam arī mājās. Te mums slevas un bērni.

— Bet četri simts kilometri? Tā taču nav joka lieta.

— Kad ar zirgiem kā agrāk, tad bija pagrūtāk, — piezīmēja Matašvili.

— Tagad ar mašīnām — stundas desmit.

Cik kautri šie vienkāršie cilvēki bija sarunās, tik jo spožāk viņu sirdis atplauka dziesmās. Nacionalā instrumenta, mandolinai līdzīga čongari pavadībā viņi dziedāja pašsacerētas dziesmas par Gruzijas slaveno dēlu, lielāko šī laika cilvēces ģeniju Stalinu un viņa līdzgaitnieku Beriju. Tie bija kvēli vārdi par viriem, kas izgājuši cīņā satriekt ļaunumu un atnest cilvēcei laimi... Viņi dziedāja par ganu, kas viens pats kalnos gana aitas, kamēr brāļi cīnās Tēvijas kara frontēs. «Es būtu pie jums, — teica dziesma, — kur cīņās mirt ir ista vīra gods; sirds man pie jums, mani brāļi, un mans darbs jūs apģērbs un baros grūtajās cīņās»...

Dziesmas atbalsojās kalnos. Tām bija īpatnējas melodijas, brīžam gari stieptas, brīžam locītas un virinātas. Tās mūs sasaistīja dziļām, palīekošām draudzības saitēm.

Mēs zinājām, ka gruzīnu tautai ir sena, liela kultura. Mēs to redzējām Tbilisi muzejos, saglabātajās senceltnēs, literaturas pieminekļos. Bet mūs pārsteidza tas, ka ik uz soļa sastapāmies ar vienkāršiem tautas pārstāvjiem, kas bija lieli dzejas cienītāji un sapratēji. Kolchozniekī cītēja klasiķus un sacerēja dziesmas. Mums stāstīja, ka Gruzijas kalnos tautā vēl saglabājusies paraša sacerēt kolektīvas dzejas. Viens saka pirmo rindu, otrs saskanīgi teic nākamo, to turpina tādā pašā kārtā visi klātesošie.

— Kalnos var atrast kokus, — stāstīja gruzīnu dzejnieks Noneašvili, — kas izrakstīti tautas dzejām par mīlas meiteni, dabu, dzimteni u. t. t. Viens uzrakstījis rindu vai pantu, otrs un trešais to papildinājis. Un galvenām kārtām gani ir šo īpatnējo tautas dzeju autori.

Būtu pavisam nepareizi teikt, ka tikai ganu romantika Gruzijas kolchozu raksturīgā iezīme. Kolchozs «Darbs», piemēram, patiesībā ir moderni mechanizēts lauksaimniecības uzņēmums. Ielejas laukus apstrādā ciema MTS mašīnas, tikai kalnu nogāzes jāapar buivoliem. Kolchozs šajā gadā jau bija nokārtojis ar valsti obligātās saistības — nodevis 600 t graudu, 44 t gaļas, 33 t piena, bez tam vēl vairāk desmit tonnu vīnogu, augu un eļļas produktu. Kolchoznieki par katru darba dienu nopelnīja 5,5 kg graudu, 1,2 kg saulespuku eļļas, 6 rubļus naudā un bez tam vēl gaļu, piena produktus un vīnogas. Katra kolchoznieka ģimenei ir personīgas 1—2 govis, viens zirgs, caurmērā 8 aitas un citi sīklopi. Kolchozniekī sacentās savā starpā par labākas ražas iegūšanu, par augstākām darba normām. Piecdesmit gadus vecais kviešu audzētājs, pirmrindnieks Terns Kadaševili izstrādājis triskārtīgu darba dienu daudzumu un nopelnījis 5 t graudu, 200 kg saulespuku eļļas, 60 kg siera un 6000 rbļ. naudā. Tāpat ievērojamus sasniegumus darbā guvušas Georga Koderdzāvili, Iljas Babagišvili brigades un komjaunietes Manas Usupašvili kopa. Viņa mācījusies no tālās Ukrainas kopniecēs — darba varones Nadijas Košikas un parasto 15 centneru vietā šogad izaudzējusi 35 centnerus kukurūzas no ha.

— Šogad tas mūsu pirmais mēģinājums, — sacīja Mana, piesārkdama, kad mēs viņu satikām, sverot zeltainos kukurūzas graudus. — Sasniegumi nav nekādi lielie, bet nākamo gadu mēs ceram tos krietni pārsniegt.

Šī saruna notika pie tikko jaunceltām noliktavām, kur milzīgos apcirknos glabājās kviesi un miežī tik tīri kā izlasīti, kur lielās kaudzēs zeltoja vai sudraboja dzeltenā un baltā kukurūza, kur atradās saulespuku lēveņi, vīnu cisternas, aitu ādās glabāti sieri.

Šādi kolchozi Magaru ciemā bija vēseli četri. Tas patiesībā nebija ciems, bet lauksaimniecības pilsētiņa ar vairākiem tūkstošiem iedzīvotājiem. Te nebija ne bagāto, ne nabago, te visi bija pārtikuši, dzīvoja kulturalu, laimīgu dzīvi.

— Mūsu ciemā jūs varat pieklauvēt nakts laikā pie durvīm ik sētā, vienmēr būsit gaidīts viesis, — sacīja kolchoza priekšsēdētājs atvadīdamies un pieblīda: — Bet ja jūs esat dzejnieks, tad triskārt mīļāks...

Es noļēloju, ka neesmu dzejnieks un nespēju pietiekami slavēt šos krietnos padomju ļaudis. Tie mīl savu dzimteni, ir lepni uz savu zemi un savu kulturu, kas padomju varas gados uzplaukusi visā krāšņumā. Garās gadsimtu gaitās viņi cīnījušies pret Persijas šahu un Turcijas chanu uzbrukumiem. Ja padomju gruzīns vēl šodien sasveicinoties saka: — Gamardžoba! — tad tas nozīmē: — Ar uzvaru! Tas tautā saglabājies no tiem laikiem, kad zemnieks tīrumā ara apbruņojies un katru acumirkli bija gatavs aizstāvēt savu dzimteni. No nepārtrauktajiem turku un persiešu iebrukumiem Gruzija paglābās tikai savienībā ar lielo Krieviju. Tāpēc gruzīni, kuri labprāt mīl uzsaukt tostus savas tautas uzplaukumam, nealmirst nekad tos uzsaukt lielajai krievu tautai, kuras savienībai viņi pateicīgi tālā vēsturē.

*

Abhāzija ir Gruzijas autonomā padomju republika. Tā atrodas Melnās jūras piekrastē, pasargāta ar Kaukāza kalnu galveno masīvu no ziemeļu vējiem, tāpēc klimats te ir subtropisks, maigs un auglīgs, daba neredzēti krāšņa. Stāvas ozolu, skābardžu, kastaņu un rieksta koku mežiem apaugušas klintis, kalnu strauti, pasakaini augligas ielejas ar vīnogu un citrusu dārziem.

Mēs pārbraucām pāri Kodoras upei un devāmies kalnos. So apkārtni jauki notēlojis Maksims Gorkijs savā klasiskajā stāstā «Cilvēka piedzimšana». Man likās, ka Kodoras putās tāpat vēl griezās dzeltenās meža kežeburu lapas un skābaržu zari kā saplēsti tīkli karājās gaisā gar aizas malu.

Ceļš iet gar Gulripšas dārziem. Kalna galā slēpsuies mirdz liela balta ēka — sanatorija. Te kādreiz mitinājies novelists Jānis Ezeriņš, te radusies viņa romantiskā novele, kas ieguvusi šī dārza nosaukumu.

Mūsu ceļa mērķis — Ļeņina vārdā nosauktais kolchozs, kas ir slavens ar saviem citrusu dārziem. Pa ceļam ievērojam uzrakstus: «Eikaliptu apstādījumi». Tās ir purvainas ielejas. So koku stādīja slapjo augsnu nosusināšanai. Eikaliptu sauc arī par brinuma koku, gumijas koku un mahagoni. Tas tiešām arī ir brinuma koks!

Tas uzņem un izgaro ļoti daudz mitruma. Viens hektars eikaliptu meža uzsūc no augsnes 1 miljonu spaiņu ūdens. Līdz šim eikaliptu meži jau nosusinājuši Potijas un Bzib upes purvainās ielejas.

Eikalipts aug ļoti ātri. 15 gados tas sasniedz jau 30 metru garumu, bet pilnā augumā pat 50 metrus. Divdesmitgadīgs eikaliptu mežs dod apm. 800 kub. metrus malkas no ha, t. i. vairāk nekā divsimtgadīgs ozolu mežs. Eikalipta koksne ir ievērojams būv- un galdniecības materials, lapas satur eteriskas eļļas, no koksnes ražo cilķskābi, koka spirtu, acetonu; miza satur miecvielas.

Tā ir pavisam jauna koku šķirne, kas ievesta un kultivēta Abchazijā tikai padomju laikā, tāpat kā daudzi citi tropiskie augi, kā piem., tunga koks, dažādas citrusu šķirnes, tējasrugs un parfimerijas stāds — geranija.

Tunga koks agrāk bija pazīstams tikai Kīnā un Japānā. Bet 1885. gadā profesors Krasnovs izaudzēja dažus šīs šķirnes kokus Batumi botaniskajā dār-

(Turpinājums 6. lappusē)

AMERIKAŅU TRAĢEDIJA

M. Rešals

Amerikaņu rakstnieks — humorists Vils Rodžerss uz lasītāju jautājumu, kas būtu jāuzskata par kulturalu amerikani, atbildēja apmēram šādi: «Kulturalais amerikanis dzer «Koka-kola», smēķē «Lucky-strike», bārdu dzen ar elektrisko bārdas nazi un lasa vienīgi «best seller» (izdevniecību ieteiktās grāmatas). Šis kalamburs dzēlīgi izsmej Amerikas kapitalisma ārējo un iekšējo seju, kas veidojusies reklamu standarta ietekmē: cilvēks ar standarta uzskatiem, standarta ierašām un aizspriedumiem, kam par paraugu amerikaņu literatură var noderēt mistera Babita tēls, tā paša nosaukuma Sinklera Luisa romana varonis, sīkburžuazisks amerikanis ar bērna naivitati un pilnīgu nespēju patstāvīgi orientēties sarežģītajos mūslaiku jautājumos. Šādu standartu tad arī kultivē prese, radio, kino, teatris un literatura. Viņa vietā domā «uzskatu rūpniecība», šis briesmīgais smadzeņu apmuļķošanas aparats, šis «ideju tirgus», kur ar domām tirgojas tāpat kā ar košļājamo gumiju.

Literatura un māksla amerikaņiem tas pats, kas «big business» — liels darījums, kurā pēc iespējas vairāk jānopelna un tāpēc iespējami vairāk japardod; nepieciešama ejoša prece, kas atbilst mietpilsoņa gaumes ne visai daudz pretendējošam līmenim.

Amerikaņu «ideju tirgus» saturs nav bagāts, bet tas atbrīvo amerikaņus no nepieciešamības domāt, sniedz viņiem gatavus standartizētus uzskatus tikpat veikli kā dzērienu «Koka-kola», ko pārdod katrā ielu krustojumā. Pērkamā prese, radio, literatura atrodas finanču magnatu 60 ģimeņu rokās, kurām pieder 80 proc. nacionalās bagātības. Šīs ģimenes ir tieši tā «neredzamā valdība», pēc kuras norādījumiem tiek pārvaldīta valsts.

Trīsdesmitajos gados Sinklers Luiss uzrakstīja antifašistisku romanu «Pie mums tas nav iespējams». Šai romanā, par ko liecina pats romana nosaukums, viņš cenšas pierādīt, ka Amerikā fašisms nebūtu iespējams. Romanā parādīts fašistisko klīku organizators un iedvesmotājs ģeneralis Edžertss. Ar savu trulību viņš radīja vienīgi smieklus, un neviens viņu neņēma nopietni, bet, lūk, šis tips tagad atdzimis ģenerali Maršalā un viņu uzņem nopietni.

Cits romana varonis, runājot par amerikaņu valdošo klīki, paziņo: «Konservatīvie senatori, ASV tirdzniecības palata, lielākie baņķieri, tērauda un automobiļu rūpniecības karaļi — visi viņi līdzinās Burboņu dinastijas karaļiem, par kuriem teikts, ka «viņi nekā nav aizmirsuši un nekā nav mācījušies.»

Tas bija teikts par pirmo pasaules karu. Tas, kaut ne pilnībā, attiecināms arī uz otro pasaules karu. Viņi ne tikai nav mācījušies būt gudrāki, bet ir aizmirsuši nesenās pagātnes mācību — neseno kara noziedznieku likteni. Biedrs Višinskis viņiem to atgādināja. Šo aukstā ūdens spaini viņi neaizmirsīs, bet viņi gribēs piespiest to ātrāk aizmirst savus vēlētājus. Par to papūlēsies Volstrita «medību suņi» — pērkamā prese, pērkamais radio, amoralais kino, deģenerējusies literatura.

Jau kara nobeiguma periodā un it īpaši pēc tā beigām, kad Amerikas reakcionari sāka kurināt jaunu karu, ASV literaturā ar pieaugošu spēku sāka izpausties tendences uz vistumšāko, demokratijai atklāti naidīgo dekadenci.

Ienaids pret pasauli un cilvēkiem, ko amerikaņu literaturā iesēja īru anarchists Džems Džoiss, deva bagātīgu ražu. Šis «nejēdzību ģenijs» kā nāvējoša inde iesūcās rakstnieku un dzejnieku radošajā darbībā. Par modes parādību literaturā kļuva cilvēka nozākāšana un pazemošana, viņa iztēlošana par zemisku, neģēlīgu un netīru būtni, kas nespēj kļūt citāda. Cilvēka atbruņošana viņa cīņā par labāku nākotni — tāds ir šīs literaturas mērķis, kuras «izcilākais» pārstāvis ir Henrijs Millers.

Raksturīgi, ka šie reakcionarie dekadenti aizrāva sev līdz arī tādus rakstniekus, kas vēl nesen atradās kritiskā realisma pozicijās un kas ar saviem sociali saasinātiem, kapitalistisko īstenību pātagojošiem darbiem bija iekarojuši sev pasaules slavu, kā, piemēram, Dos-Pasoss, Ričards Raits, O'Neils, Steinbeks. Dos-Pasoss sāka sludināt neticību strādnieku kustības idealiem un aizrunājās tik tālu, ka nokristīja atomu bumbu par «gaišzilu puķi», zaimīgi paziņodams: «Mēs atradām divdesmitajā gadsimtā gaišzilo puķi, brīniškīgo laimes puķi — atomu bumbu.»

Uzskatāmākais piemērs, kas rāda amerikaņu rakstnieka aiziešanu reakcionarās buržuaziskās ideoloģijas ietekmē, ir nēģeru rakstnieks Ričards Raits. Savā pēdējā stāstā «Cilvēks pagrīdē» viņš apmelo savu paša tautu. Šī stāsta varonis ir deģenerējies nēģeris, kas, aklu baiļu pārņemts, pārvēršas dzīvniekā, nolaižas pazemes kanalizacijas sistemā un dzīvo tur atkritumu un līku vidū.

Radot lasītājā bezizejas noskaņu, šis stāsts paralizē Amerikas verdzināto ļaužu pretošanās spējas. Renegats Raits cenšas sagraut cilvēka ticību kapitalistiskā pasaulē pastāvošās nēģēlīgās kārtības pārvarēšanas iespējai.

Riebīgs, pagrimuma garā uzrakstīts darbs ir pazīstamā amerikaņu dramatiķa O'Neila pēdējā luga «Ledus pārdevējs nāk». Pēc divpadsmit gadu ilga pārtraukuma O'Neils uzrakstījis darbu, kurā, tāpat kā daudzi citi mūslaiku amerikaņu rakstnieki, par savas uzmanības objektu izvēlas klaidoņus, dzērājus un prostituētās. Lielākā loma lugā ir nodevējiem, kuru rīcībā O'Neils nodod plašas iespējas izsmiet progresivās idejas, apšļākt ar dubļiem strādnieku kustību.

Tādi varoņi sastopami arī Folknera, Kolduela un pat Steinbeka darbos.

Pati amerikaņu kritika spiesta atzīmēt šo savādo mūslaiku ASV rakstnieku tendenci. Tā Margarets Jongs, atzīmējot amerikaņu literaturas personažu garīgo nabadzību, saka, ka amerikaņu rakstnieki savus tautiešus uzskata vienkārši par muļķiem.

Tādā kārtā mūslaiku amerikaņu buržuaziskajā literaturā pavisam izzudušas Džeka Londona, Marka Tvena vīrišķīgās un drosmīgās tradicijas, Sinklera, Dreizera atmaskojošais un radošais realisms. Pat vislabākajos pēckara amerikaņu literaturas darbos jūtams pagrimums un dekadence. Šai ziņā ļoti zīmīgi ir amerikaņu literaturas divi lieli darbi: Kolduela «Traģiskā zeme» un Steinbeka «Konservu rinda».

Kolduela romans «Traģiskā zeme» uzrakstīts kara kulminacijas laikā, tas stāsta par amerikaņu dzīvi kara gados, bet pēc romanā skarto problemu satura tas, bez šaubām, attiecināms uz pēckara laiku. Romanā aprakstīti nabaga fermera Spensa Dutita nelaimīgie piedzīvojumi — viņš tāpat kā simti citu amerikaņu fermeru pazaudējis savu zemi un pārcēlies uz pilsētu. Pilsētā Dutits iestājas kara rūpniecības *fabrikā. Kaut kādu iemeslu dēļ fabriku slēdz, un Dutits, līdzīgi tūkstošiem* citu, kļūst par bezdarbnieku. Cita darba pilsētā nav. Niecīgie ietaupījumi jau sen iztērēti, nav palicis pat tik daudz naudas, lai varētu atgriezties dzimtajā vietā. Dutita un viņa drauga ģimenes nolemtas badam. Viņi ir ubagi un viņiem nav nekādu perspektivu.

Ar lielu spēku Kolduels zīmē nelaimē nokļuvušo amerikaņu stāvokļa šausmu ainu, atmasko kapitalistiskās labdarības divkosību un maznozīmīgumu.

Bet socialā protesta kaisme saplok un pāriet patoloģisku un nejēdzīgu parādību attēlošanā. Realo tēlu vietā rakstnieks zīmē bioloģiskus briesmoņus. Spensa idiotiskā sieva, niknais glotainais Bibers, arī pats Spenss iziet caur savādām pārvērtībām un kļūst par pilnīgiem kretīniem. Tā tiek sabojāta grāmatas mākslinieciskā un idejiskā vērtība, kam būtu jākalpo amerikaņu pēckara kapitalisma atmaskošanai.

Nožēlojamu cilvēku, ubagu un klaidoņu aprakstam veltīts arī pazīstamā «Dusmu augļu» autora Steinbeka pēdējais darbs. 1945. gada sākumā izdotajam romanam «Konservu rinda» tomēr nav nekā kopēja ar «Dusmu augļu» socialās atmaskošanas spēku. Romana varoņi, klaidoņi, ievilkušies kādā ēkā, ko viņi ieguvuši ar lētās šantažas palīdzību, dzīvo svilpodami, nestrādājot un gandrīz neinteresējoties par to, kas notiek ap viņiem. Veselas kolekcijas savādnieku redzamākais pārstāvis stāstā ir «doktors», kas atgādina Gorkija «baronu», bet atšķiras no «barona» ar to, ka autors viņu pasludina par savu uzskatu un simpatiju paudēju. Steinbeks sajūsminās par saviem klaidoņiem, kas tādā veidā «atraduši» izeju no kapitalistiskās verdzības valļigā un bezbēdīgi nejēdzīgā dzīvē ārpus sabiedrības.

Tādējādi Steinbeks pūlas radīt iespaidu, it kā Amerikā ir tādi stūrīši, kur viņa labsirdīgie savādnieki, savai labpatikai dzīvojošie vientuļi tiešām spēj reali eksistēt. Savā stāstā Steinbeks sludina «asketismu», aiziešanu no dzīves, aiziešanu no cīņas.

Tomēr būtu nepareizi domāt, ka amerikaņu tautas labākās tendences mirušas. Neierobežotas, neapvaldītas reakcionaras propagandas, «kara psichozes» un pret Padomju Savienību izvērstas kampaņas spaidos tautas dzīvie spēki cenšas nokratīt no sevis šīs noziedzīgās ietekmes jūgu. Nav nejaušība, ka viss veselīgais mūslaiku Amerikā pulcējas ap Padomju Savienības draugiem un gūst mūsu literaturā un mākslā cerības un pārliecību, ka reakcija būs pieveikta, ka kara kurinātāji piedzīvos kauna pilnu bankrotu.

Viens no izcilākajiem progresivās amerikaņu literaturas darbiem neapšaubāmi ir ievērojamā amerikaņu rakstnieka Teodora Dreizera pēc viņa nāves iznākušais romans «Balsts». Šī grāmata izdota pagājušā gada sākumā, drīz pēc Dreizera nāves. Pagājuši vairāk nekā divdesmit gadi kopš Dreizera lielā romana «Amerikaņu traģedija» publicēšanas. «Amerikaņu traģedijas» problemai veltīts arī viņa pēdējais romans. Šī problema savos pamatos izpaužas nesaskaņā starp cilvēka centieniem un iespējām, ko sniedz viņam amerikaņu kapitalisma pasaule. Grāmatas «Balsts» centrā — uzņēmējs Solons Barnss. Viņš pūlas saskaņot buržuaziskā uzņēmēja dzīvi ar taisnības un cilvēku mīlestības idealu. Savas dzīves lielākajā daļā Barnsam ir uzskats, ka, «kļūstot bagātāks», viņš tanī pašā laikā nepārkāpj savus principus. Bet imperialisma apstākļos starp Barnsa priekšstatiem par īstenību un īsto dzīvi briest konflikts. Solons Barnss atklāj, ka viņa bankas kompaņoni it nemaz nav tik augstu moralu principu cilvēki — viņi ir nekaunīgi aplaupītāji. Dziņā pēc zemiskām baudām aiziet bojā Barnsa dēls, kas atgādina Klaidu Grifitsu no «Amerikaņu traģedijas», un Barnss pārliecinās, ka banku pasaule ir cilvēka naidnieks, ka kapitalisms nosmacē cilvēka normalo garīgo dzīvi. Barnss tomēr neslēdz kompromisu, viņš atstāj alkano spekulantu pasauli, kuras vidū līdz tam viņš dzīvojis. Cerību sabrukums par to, ka varētu samierināt kapitalismu ar sirdsapziņu un godu — tāda ir daudzu mūslaiku amerikaņu traģedija, kas redz, kurp grūž pasauli noziedzīgā kapitalisma politika.

CIEMOS pie kolchozu ļaudīm

(Turpinājums no 5. lappuses)

zā. Vēlāk tos sāka audzēt arī Amerikā un dažās Anglijas kolonijās. Tunga augļus izlieto augstvērtīgu tehnisku eļļu iegūšanai. 1931. gadā Gruzijas sovchozi un kolchozi sāka audzēt pirmos tunga kokus, bet 1940. gadā tunga plantacijas pārsniedza jau 16.000 ha. Padomju Gruzijā izveidojās jauna rūpniecība — augstvērtīgo tehnisko eļļu rūpniecība.

Ukrainā, Azerbaidžanā, Armenijā un Gruzijā mēs redzējām kolchozus un sovchozus, kas bija bagāti ar dažnedažādām lauksaimniecības kulturām, bet Abchazijas kolchozs, nosaukts Ļeņina vārdā, bija īsta pasaku valsts. Jau ceļmalās gar melnalkšņiem vijās vīna stādi. Augstu galotnēs zaigoja to tumši zilie ķekari. Vīnogas te neviens nepārdod. Ikviens var kāpt kokā un ēst cik tīk.

Kolchoza priekšsēdētājs Georgs Džguburija ir liela auguma, plecīgs vīrs. Viņš mūs pieņēma savā kabinetā. Tur bija ozolkoka rakstāmgalds, ērti kluba sēdekļi, divans. Pie sienām valstsvīru ģīmetnes, grafikas par kolchoza ražošanas nozarēm, uz galda šīgada ražas paraugi. Kolchoza bagātību raksturo daži skaitļi.

Kolchozā apvienotas 490 saimniecības, zemes kopplatība 3298 ha, no tās aramzeme — 1200 ha. Ar kukurūzas un citām graudu kulturām apsēti 380 ha, 140 ha aizņem tējas plantacijas, 19 ha augļu dārzi, 53 ha citrusu, 170 ha tunga, 120 ha vīnogu dārzi; 50 ha riekstu koki, 40 ha tabakas, 74 ha zāļāji u. tml. Kolchozam pieder 1900 govis, 109 zirgi, 342 darba vērši, smagās un vieglās automašinas. Tam ir sava ķieģeļrūpnīca, kokzāģētava un spēkstacija. Kolchoza ciems ir savā ziņā neliela dārzu pilsētiņa ar plašām, skaistām ielām, parkiem un apstādījumiem. Kolchozam ir 2 pamatskolas un 1 vidusskola, slimnīca, klubs, sabiedriska ēdnīca, sporta zāle un stadions. Pie kluba darbojas pašdarbības pulciņi — koris, orķestris, fizkulturas pulciņš.

Kad kolchoznieki mūs veda rādīt savus laukus, mums nācās lielāko tiesu tos apbraukāt mašīnām. Mēs braucām gar milzīgiem kukurūzas laukiem, kur kukurūza stiepās pusotra cilvēka augumā un krietnas delnas resnumā. Tie bija brigadiera Čokoli Kvačachia lauki, kas pagājušajā gadā noņēmis no hektara 915 pudus un ieguvis Staļina prēmiju.

Visvairāk pārsteidza bagātīgais citrusu dārzs. Kalna nogāzē tur lieca zarus zeltaini augļi — citroni, mandarini un pomerances.

— Cik lielu ražu varētu dot tādš dārzs? — mēs jautājām.

— Savas pāri simts tonnas, — atbildēja kolchoza priekšsēdētājs. — Mandarinus vien ceram šogad nodot valstij apm. 100 t.

Mēs redzējām tungus, dīvainos eļļām bagātos augļu kokus, kas, tāpat kā ābeles, aug rindās sastādītas pa nepārredzamo dārzu, mēs redzējām japaņu hurmu, šo vārīgo tropisko koku, kura zeltainais medus salduma ziņā par labāku nākotni — tāds ir šīs literaturas mērķis, kuras «izcilākais» pārstāvis ir Henrijs Millers.

Man ienāca prātā, ka Tēvijas kara laikā bieži pa radio noklausījos ziņojumus par kolchoznieku lielajiem ziedojumiem Dzimtenes aizsardzībai.

Man kļuva saprotami šie skaitļi, kad dabūju zināt, ka kolchoza tīrs ienākums 1946. gadā bijis 6.953.572 rubļi. Kolchoznieks Budza Buļiskerijs 1946. gadā nopelnījis 49.500 rubļu, tajā skaitā 18.240 rubļu par plāna virsizpildi. Aleksandrs Melaja tajā pašā gadā izstrādājis 932 darba dienas un nopelnījis 34.151 rubli, kolchozniece Saramida Džumutija — 16.883 rubļus.

Man kļuva arī saprotama šo kolchoznieku sirsnīgā dziesma, kuru viņi nodziedāja īpatnējā muzikas instrumenta čonguri pavadībā pie bagātīgi klāta vakariņu galda. «Čki mi čonguri — dziedi mana čonguri! Dziedi brīvajam kolchoza darbam! Komunisti atbrīvoja cilvēkus no verdzības, nav mums vairs kulaku, strādājam kopīgu darbu. Brīvi var dziedāt mana čonguri!»

Atvadoties šī kolchoza priekšsēdētājs Džguburija pasniedza mūsu delegacijas vadītājam dzejniekam Valdim Luksam kā dāvanu sudraba pulksteni, bet dzejniecei Mirdzai Ķempei — revolveri.

— Esiet modri un sargājiet savu padomju dzimteni, — sirsnīgi sacīja Džguburija. — Ikvienas republikas drošība ir visu mūsu drošība. Tā pasakiet savai tautai, kad pārbrauksit mājās...

*

Esmu redzējis arī svešas zemes, bet nav skaistākas zemes pasaulē kā mūsu Padomju Savienība! Nav patiesāka un sirsnīgāka cilvēka, kāds mūsu padomju cilvēks, kas atrodams ikvienā republikā, ikvienā rūpnīcā un kolchozā. To nevar nemīlēt, uz mūžiem ieies cilvēces vēsturē viņa lielie darbi un sasniegumi!

Un, man šķiet, ka pats raksturīgākais padomju zemes kolchozos ir nevis tas, cik tie bagāti, bet tā jaunā dzīve, kas tur noris šodien. Cilvēka darbs lauku sētās nav vairs vergošana ne sev, ne savam zemes stūrim, ne kādam citam. Tur valda brīvu cilvēku brīva sacensība. Ja Nadja Košika Ukrainas kolchozā pie Mičurina Raga cīnījās par augstām kukurūzas ražām, tad tā nebija salīkusi, darbā nomākta verdzene, kādu savā laikā redzējām buržuaziskajā Latvijā strādājam Zemgales vai Vidzemes lielsaimnieku sētās, bet inteliģenta, jautra un priecīga padomju sieviete, kas prot runāt ne tikai par savu kukurūzu, bet ar tādu pašu ierosmi arī par zinātni, mākslu un literaturu. Ukrainas, Armenijas un Gruzijas kolchozniece darbā brauc dziedādamas smagajās auto mašīnās; mašinas tur apar, iesēj, noplauj un izkuļ labību. Kolchozniecēm atliek laika lasīt grāmatas, apmeklēt kino izrādi, lekciju vai citu kādu sarīkojumu kolchoznieku klubā. Tās ir jauna tipa sievietes, kuras radījusi padomju valsts.

Armeņu kolchoznieki Ečmiadzinā saviem brāļiem, kas atgriezās no svešuma, uzcēluši desmitiem skaistu ģimenes māju no rožaini sārtā tufa, kas Ararata piekājē izskatās kā pasaku celtnes. Mikojana vārdā nosauktā kolchoza ļaudis uzcēla sev tādu klubu, kādu var atļauties celt tikai lielpilsētas. Šis klubs viņiem izmaksāja 3 milj. rubļu, tos nopelnījuši kolchoznieki. Šī kolchoza priekšsēdētājs Nalbandjans reizē ir Armenijas PSR Augstākās Padomes deputats, PSRS kolchozu padomes loceklis un vienkāršs lauku darba ļaudis. Viņa krūtis grezno Ļeņina ordenis, viņš ir reizē kolchoznieks, valstsvīrs un sabiedrisks darbinieks. Ne jau tāpēc, ka viņš ir kolchoza priekšsēdētājs, bet tāpēc, ka krietns strādnieks un savas zemes patriots.

Kachetijas kolchoznieki ir reizē karavīri un dzejnieki, vēsturisku tradiciju glabātāji un sava laikmeta cilvēki. Ja viņi dziedāja mums savas īpatnējās kalnu dziesmas, tad tajās sasaucās senatnīgais ar laikmetīgo, kas visvienkāršākajā veidā parādīja, kāda nozīme ir padomju mākslai, kas izaug no tautas, nacionala formā, socialistiska saturā.

Vai tas bija Ukrainas, Azerbaidžanas, Armenijas vai Gruzijas kolchozs, kur gadījās iegriezties sava ceļojuma laikā, visur redzējām izaugušu jaunu cilvēku paaudzi. Tā dzīvo laimīgu un pārtikušu dzīvi kopienās, kuru lielums aizsniedza un pārsniedza dažu labu pilsētu. Un uzskatāmāk kļuva redzams tas un saprotams, kāpēc Padomju zeme uzvarēja Tēvijas karš un ka nav tāda spēka, kas varētu stāties pretī padomju cilvēkiem, ka mēs varam mierīgi raudzīties pretī nākotnei.

M. Bobišova darbu izstāde

A. Eglītis

Oktobra svētku dienās Valsts Vakareiropas mākslas muzejā atklāja mākslinieka Bobišova darbu izstādi, kurā pārstāvēti ap 200 eksponatu, kas aptver visu mākslinieka kā gleznotāja, grafiķa un dekoratora darbības periodu.

M. Bobišovs pieder pie padomju mākslinieku vecākās paaudzes, kuras apzinīgā dzīve un radošā darbība noformējās līdz revolucijai, bet kurai radošo iespēju pilnīgu uzplaukumu deva Oktobra revolucija. Bijušās Tveras guberņas zemnieka dēls, apdāvināts un mākslu iemīlējis jau bērnībā, Bobišovs ar lielā krievu mākslinieka Repina palīdzību nokļūst piecpadsmit gadu vecumā Pēterburgā, Stiglica skolā, ko ļoti sekmīgi beidz 1907. gadā un tūlīt dabū ārzemju komandējumu. Jaunā mākslinieka ierašanās Eiropā sakrīt ar krievu baleta triumfu Parizē. Krievu teatra gleznecības lielie panākumi Vakareiropā bija viens no tiem faktoriem, kas Bobišova uzmanību pievērsa teatra dekorativajai mākslai. Atgriezies Krievijā, Bobišovs tūlīt sāk strādāt teatrī kopā ar tādiem krievu pirmsrevolucijas teatra izciliem darbiniekiem kā Fokins un Jevreinovs. Tanī pašā laikā Bobišovs nodarbojas arī ar gleznecību un grafiku. Bobišova kā teatra mākslinieka darbi savā pirmajā periodā atrodas «Mākslas pasaules» ietekmē, bet jau arī šinīs darbos jūtama mākslinieka noteikta tieksme uz patiesību mākslā, uz savu paņēmienu un sevis meklēšanu. Būdams kādu laiku estetisma un stilizacijas ietekmē, Bobišovs 1926. gadā pieslienas urbanismam gleznecībā, kura galvenais elements ir gaisma. Pamanījis šī kā tipiskā reklamas principa neīstumu, Bobišovs no jauna atgriežas pie gleznecības, atmetot stilizacijas un estetisma elementus.

1926. gadā piesaistīts Ļeņingradas Mākslas akadēmijā kā teatra klases vadītājs, profesors Bobišovs līdz pat šim laikam godam izpilda viņam uzlikto atbildīgo pienākumu — audzināt jaunus padomju dekoratoru kadrus. Pagājušajos divdesmit piecos gados Bobišova vadītā klase devusi daudzus jaunus mākslinieku, kas ar panākumiem darbojas Padomju Savienības teatros.

Līdztekus teatra darbam Bobišovs neatlaidīgi darbojas kā mākslinieks gleznotājs, rūdīdams savu profesionalo māku ar vienkāršiem skopiem paņēmieniem patiesīgi izteikt pareizu īstenības izjūtu attēlošanu. Tāds Bobišovs ir savu darbu serijās — «Maskava uzvaras dienās» un «Ļeņingrada blokades dienās». Serija «Ļeņingrada blokades dienās» patiesīgi parāda varonīgās Ļeņingradas aizstāvēšanos. Dziļi saturīgi un cilvēcīgi ir šie darbi, kas izraisa naidu pret ienaidnieku, bet liela lepnuma un patriotisma jūtas padomju cilvēkos.

Otrajā serijā — «Maskava uzvaras dienās» redzama padomju cilvēka uzvara pār fašismu. Uzvaroši un vareni Bobišova krāsainajās lapās paceļas Maskava, tautas - uzvarētājas galvaspilsēta, kas organiski un ar nesaraujamām saitēm saistīta ar visu padomju zemi un tautu.

Bobišova personā padomju mākslai ir interesants, savdabīgs meistars, kas meklē un iet uz priekšu, meistars, kas sevī apvieno ievērojamu gleznotāju, jaunradošu dekoratoru un izcilu pedagogu.

Bobišova darbu izstāde latviešu māksliniekiem ir labs paraugs tam, ka vecais meistars pāraugšanas ceļā ir no «tīrās mākslas» maldiem nonācis līdz mūsu īstenības realistiskai attēlošanai.

IZNĀKUSI «KAROGA» 11. BURTNĪCA

Iznākusi Latvijas Padomju rakstnieku savienības organa — literaturas un mākslas mēnešraksta «Karogs» 11. (novembra) burtnīca.

Burtnīcas saturā: Jāņa Grota dzejolis «Oktobra saule un zeme»; Pētera Sila dzejolis «Lielā ausma»; Alfreda Krūkļa dzejolis «Kalējs»; Jāņa Grota dzejolis «Tautas rakstniekam Andrejam Upītim 70 gadu dzimšanas dienā»; Aleksandra Čaka dzejolis «Ieraksts «Zaļajā zemē»; Ata Ķeņina dzejolis «Apciemojums Kstiņinā»; Jāņa Sudrabkalna dzejolis «Nizami»; Mirdzas Ķempes dzejolis «Azerbaidžanas dzejniekam Nizami»; Andreja Baloža dzejolis «Pie jūras»; Valijas Brutānes dzejolis «Sveiciens»; Elzas Vēciņas dzejolis «Mūžīgā tapšana»; Valža Rūjas dzejoli «Darba zemnieks» un «Saruna ar piecgades cēlējiem»; Zigfrida Strauta dzejolis «Mežā»; Mirdzas Ķempes raksts «Draudzības dziesma»; prof. Rūdolfa Egles raksts «Tautas rakstnieka Andreja Upīša darbs»; Jāņa Niedres raksts «Jaunā literatura un jaunā literaturas zinātne»; Gavrila Civjana raksts «Quo vadis, America?»; Pētera Sila raksts «Mājup ar uzvaru»; turpinās Annas Sakses romans «Pret kalnu».

Mākslinieciskā pielikumā: Staļina prēmijas laureata, Latvijas PSR tautas rakstnieka Andreja Upīša foto attēls; Valdemāra Valdmaņa ogles zīmējuma — «Viņa gribēja gūsteknim dot maizi» (no cikla «Vācu okupacijas laiks Latvijā») un Mārtiņa Ozoliņa kokgrebuma — «Uz kuģi» (no tāda paša nosaukuma cikla) reprodukcija.

Laikraksts «Literatura un māksla» iznāk vienreiz nedēļā. Redkoleģija: **J. Grants** (atbildīgais redaktors), **M. Buša, N. Grīnfelds, A. Grigulis, A. Krūmiņš, A. Lapiņš, A. Sakse.**
Redakcijas adrese Rīgā, Kr. Barona ielā 12. Telefons 21997. Runas stundas no plkst. 10—14 Numurs maksā Rbļ. 1.—. Abonēšanas maksa Rbļ. 52.— gadā.
Abonentus pieņem Preses apvienība Rīgā, Kirova ielā 41/43. Izdevējs Latvijas laikrakstu un žurnalu izdevniecība Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40
Iespiests Latvijas Poligraftresta 1. tipografijā «Cīņa», Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40. JT11143